

Wajda, Kazimierz

Dzieje XIX i XX wieku na łamach "Komunikatów Mazursko-Warmińskich" w latach 1957-2006

Komunikaty Mazursko-Warmińskie 3, 385-416

2007

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Kazimierz Wajda

Dzieje XIX i XX wieku na łamach „Komunikatów Mazursko-Warmińskich” w latach 1957–2006

W trwającym od 1957 r. pięćdziesięcioleciu wydawania „Komunikatów Mazursko-Warmińskich” uwidacznia się oczywisty podział na dwa okresy, a mianowicie lata 1957–1989 oraz 1990–2006. Cezurą była tu transformacja ustrojowa, likwidująca wszelkie panujące w PRL ograniczenia polityczne i cenzuralne, które nie mogły pozostawać bez daleko idącego wpływu na kształtowaną na łamach czasopisma problematykę badawczą, o czym będzie szerzej mowa w toku szczegółowej analizy zawartości czasopisma.

W obu tych fazach wydawniczych dla dziejów XIX i XX w. można wydzielić cztery wyraźne okresy historyczne. Pierwszy z nich to lata 1800–1918, a więc „przedłużony” wiek XIX, dalej krótki okres przejściowy 1918–1920 – od klęski wojennej Niemiec po plebiscyty na Warmii, Mazurach i Powiślu, po nim okres 1920–1945, obejmujący lata międzywojenne, jak i II wojnę światową, i wreszcie okres po 1945 r., zamknięty transformacją ustrojową w Polsce, jak i w całej Europie Środkowo-Wschodniej.

„Komunikaty Mazursko-Warmińskie w latach 1957–1989

Na łamach trzydziestu trzech roczników czasopisma z lat 1957–1989 dziejom XIX i XX w. poświęcono łącznie około 7100 stron, jeśli nie liczyć opublikowanych w 1984 r. materiałów z sesji naukowej o polskim charakterze narodowym, zorganizowanej przez Instytut Historii Uniwersytetu Wrocławskiego, przy współpracy Ośrodka Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego, pozostającej z uwagi na swój bardzo ogólny charakter w dość luźnym związku z szeroko pojętą problematyką dziejów regionu Warmii i Mazur w XIX i początkach XX w.

Jeśli idzie o wyżej wymienione poszczególne okresy historyczne, składające się na wiek XIX i XX, to w „Komunikatach” z lat 1957–1989 „przedłużony” wiek XIX zajmował 33%, okres 1918–1920 tylko 6%, lata 1920–1945 również 33%, natomiast okres po 1945 r. 28% ogólnej objętości poświęconej dziejom XIX i XX w. Należy jednak podkreślić, że udział „przedłużonego” wieku XIX mała bardzo wyraźnie od końca lat sześćdziesiątych XX w. na rzecz trzech pozostałych okresów historycznych. I tak, o ile w „Komunikatach Mazursko-Warmińskich” z lat 1957–1968 udział każdego ze wspomnianych okresów historycznych, składających się na wiek XIX i XX, wynosił odpowiednio: 47%, 4%, 24% oraz 25%, to w rocznikach z lat 1969–1989: 24%, 7 %, 39% oraz 30% objętości poświęconej obu stuleciom dziejów. Zatem udział owego „przedłużonego” wieku XIX spadł aż o połowę.

Wśród publikacji poświęconych temu okresowi na łamach „Komunikatów” z lat 1957–1989 dominującą pozycję zajmowały te, które dotyczyły szeroko pojętej problematyki stosunków narodowościowych i ruchu polskiego na Warmii i Mazurach oraz kontaktów między regionem a innymi dzielnicami ziem polskich. Obejmowały one łącznie około 1785 stron, co stanowiło blisko 75% objętości poświęconej omawianemu okresowi (2365 stron). Jak się przekonamy w dalszej analizie publikacji poświęconych następnym okresom historycznym i to zarówno lat 1918–1920, jak i lat 1920–1945, zamieszczonych w „Komunikatach” z lat 1957–1989, udział wspomnianej problematyki był jeszcze większy. Ta dominanta nie była rzecz jasna wynikiem przypadku, lecz stanowić rezultat świadomej polityki redakcyjnej czasopisma. Wskazuje na to stanowisko wyrażone przez zasłużonego redaktora i współredaktora „Komunikatów Mazursko-Warmińskich” Janusza Jasińskiego w wystąpieniu podczas uroczystości uczczenia pięćdziesięciolecia jego pracy naukowej 14 marca 2006 r.: „Także nie mogę się pogodzić z tendencją ostatnich kilkunastu lat rugującą i minimalizującą polską historię Warmii i Mazur. Rozpoczynając badania naukowe w dawnym Instytucie Mazurskim (1954), kierowałem się jednocześnie, wraz z nieliczną grupką moich kolegów, poczuciem obywatelskim, które bynajmniej nie było sprzeczne z pryncypiami naukowego obiektywizmu. Chodziło o to, aby ludności napływowej, świadomej najnowszej historii, że osiedla się na ziemiach poniemieckich, uprzytomnić, że jest to tylko częściowa prawda, bo Warmia należała przez kilka stuleci do Polski, bo Mazury jako składnik lennego Księstwa Pruskiego, także podlegały władzy królów i Korony Polskiej¹. Biorąc pod uwagę, że przynajmniej do końca lat sześćdziesiątych ubiegłego stulecia, a więc do końca rządów Władysława Gomułki, problem niemiecki, bardzo konsekwentnie rozgrywany propagandowo w ramach polityki wewnętrznej, traktowany był przez partię rządzącą jako istotny element legitymizacji narzuconego ustroju i na rządzie integrowania społeczeństwa wokół panującej władzy, taka linia redakcyjna realizowana w „Komunikatach „Mazursko-Warmińskich” winna była spełniać oczekiwania lokalnych władz partyjnych i państwowych oraz powodować ich przychyłność wobec redakcji czasopisma. Rzeczywistość była jednak inna, gdyż władze te nie mogły się wyzwolić z okowów ideologicznych marksizmu i to w jego szczególnie prymitywnym, prowincjonalnym wydaniu. I tak, na plenum Komitetu Wojewódzkiego PZPR we wrześniu 1963 r., poświęconym sprawom kultury i oświaty, główny referent i sekretarz propagandy Kazimierz Rokoszewski stwierdził m.in.: „I jeszcze na jednolite zjawisko pragnę zwrócić uwagę. Na to mianowicie, że niektóre prace zamieszczane w »Komunikatach Mazursko-Warmińskich« naświetlają jednostronnie walkę o polskość na tych ziemiach wyolbrzymiając rolę katolickiej hierarchii kościelnej, przy jednoczesnym pomniejszaniu roli jako siły napędowej tej walki i zacieraniu sprzeczności klasowych². Pretensje wobec „Komunikatów Mazursko-Warmińskich” ze strony olsztyńskiego KW PZPR powróciły ponownie w latach 1970–1971³.

Przystępując do analizy poszczególnych problemów prezentowanych na łamach „Komunikatów” w ramach szeroko pojętej tematyki polskiego ruchu narodowego w rocznikach 1957–1989, należy stwierdzić, że bardzo skromny udział miały publikacje (w sumie trzy) poświęcone liczeb-

1 J. Jasiński, *Z Lubelszczyzny do Olsztyna. Mój stosunek do Niemców oraz do przeszłości i teraźniejszości Warmii i Mazur*, Echa Przeszłości, 2006, t. VII, s. 275.

2 J. Jasiński, *Z dziejów „Komunikatów Mazursko-Warmińskich” 1970–1971*, Echa Przeszłości, 2005, t. VI, s. 215.

3 Ibidem, ss. 218–219, 237–243.

ności i rozmieszczeniu ludności polskiej i mazurskiej w XIX w., a także Litwinom pruskim – pióra Gustawa Leydinga⁴, Edwarda Martuszewskiego⁵ i Stanisława Szostakowskiego⁶.

Bardzo bogato reprezentowana była natomiast problematyka szkolna ze szczególnym uwzględnieniem spraw językowych, jak i prowadzonej za pośrednictwem szkół polityki germanizacyjnej (łącznie około 310 stron). Na czoło wybija się dziewięć publikacji Edwarda Martuszewskiego z lat 1976–1981, opartych na solidnej kwerendzie tak w Archiwum Państwowym i Archiwum Diecezjalnym w Olsztynie, jak i zespołach centralnych instytucji państwa pruskiego⁷. Na podobnej podstawie źródłowej oparty był artykuł Janusza Jasińskiego⁸. O szkolnictwie pisali również Tadeusz Grygier⁹, Emilia Sukertowa-Biedrawina¹⁰ i Jan Wiśniewski¹¹.

Problemom świadomości narodowej poświęcili uwagę Janusz Jasiński¹² i Tadeusz Grygier¹³. Ten ostatni¹⁴, oraz Janusz Jasiński¹⁵ przedstawili również rozwój polskiego ruchu narodowego na Warmii i Mazurach na przełomie XIX i XX w.

Bogata objętościowo była grupa publikacji poświęconych ruchowi wydawniczemu oraz prasie polskiej i mazurskiej na Warmii i Mazurach (łącznie 380 stron). Wydawnictwom polskim lub publikującym druki polskie poświęcono trzy artykuły. Autorem i współautorem dwóch spośród nich był Władysław Chojnacki¹⁶, a jednego Alfons Lemański¹⁷. Najwięcej miejsca na łamach „Komu-

4 G. Leyding, *Przyczynki do problematyki narodowościowej w powiecie szczecińskim*, KMW, 1958, nr 2, ss. 140–145.

5 E. Martuszewski, *Pogranicze etniczne zachodnich Mazur [w XIX wieku]*, KMW, 1976, nr 4, ss. 469–522.

6 S. Szostakowski, *Litwini pruscy od końca XVIII do początków XX wieku*, KMW, 1989, nr 1–4, ss. 41–53.

7 E. Martuszewski, *Referat nauczyciela Rudolfa Goerkego z 1875 r. o metodach germanizacji za pośrednictwem szkół*, KMW, 1976, nr 2, ss. 185–196; idem, *Pierwsze próby wprowadzenia języka niemieckiego do szkół elementarnych na Mazurach i południowej Warmii na początku XIX wieku*, KMW, 1977, nr 3–4, ss. 307–325; idem, *Marcin Gerss jako nauczyciel (1828–1850)*, KMW, 1978, nr 1, ss. 3–25; idem, *Sprawa zwolnienia radcy Rättiga w 1845 roku*, KMW, 1978, nr 3, ss. 359–372; idem, *Konferencja nauczycielska w Olsztynie w 1861 roku*, KMW, 1979, nr 3, ss. 298–321; idem, *Preparandy nauczycielskie na Mazurach w pierwszej połowie XIX wieku*, KMW, 1979, nr 1, ss. 11–40; idem, *Koncepcja zgermanizowania Litwinów pruskich, opracowana i przyjęta do realizacji w latach 1802–1803*, KMW, 1979, nr 4, ss. 441–458; idem, *Liczebny stan szkolnictwa mazurskiego w 1800 roku*, KMW, 1980, nr 1, ss. 17–39; idem, *Powstanie seminarium nauczycielskiego w Braniewie w 1811 roku*, KMW, 1981, nr 1, ss. 23–35.

8 J. Jasiński, *Problem języka polskiego w szkolnictwie powiatu olsztyńskiego w 1825 roku*, KMW, 1979, nr 3, ss. 279–296.

9 T. Grygier, *Sprawy szkolne miast warmińskich w pierwszej połowie XIX wieku*, KMW, 1958, nr 2, ss. 98–112; idem, *Stan prawno-organizacyjny szkół Warmii i Mazur w latach 1808–1845*, KMW, 1961, nr 4, ss. 562–588; idem, *Z dziejów szkolnictwa wiejskiego na Mazurach i Warmii w pierwszej połowie XIX wieku*, KMW, 1961, nr 2, ss. 220–253; idem, *Geneza ordynacji szkolnej z roku 1845 dla prowincji pruskiej*, KMW, 1966, nr 3, ss. 358–385.

10 E. Sukertowa-Biedrawina, *Z zagadnień walki o szkołę polską w diecezji elckiej w pierwszej połowie XIX wieku*, KMW, 1958, nr 1, ss. 62–68.

11 J. Wiśniewski, *Szkoły elementarne w parafii Tychmowy – Straszewo na Powiślu w połowie XIX wieku*, KMW, 1977, nr 1, ss. 47–63.

12 J. Jasiński, *Rozwój świadomości narodowej Michała Kajki*, KMW, 1958, nr 3, ss. 197–210; idem, *Początek regaliacyjne, wyznaniowe i językowo-etniczne Mazurów w XIX wieku (do 1870 roku)*, KMW, 1985, nr 3–4, ss. 257–284.

13 T. Grygier, *Świadomość narodowa Mazurów i Warmiaków w polskich rachubach politycznych w latach 1879–1920*, KMW, 1962, nr 1, ss. 49–93.

14 T. Grygier, *Niektóre zagadnienia sprawy polskiej w Prusach Wschodnich na przełomie XIX i XX wieku*, KMW, 1958, nr 4, ss. 354–387; idem, *Początki ruchu ludowego na Mazurach (1896–1902)*, KMW, 1960, nr 1, ss. 65–100; idem, *Rozwój ruchu polskiego na Mazurach w latach 1902–1914*, KMW, 1960, nr 3, ss. 313–350.

15 J. Jasiński, *Więcie i petycja warmińska z 1885 roku*, KMW, 1987, nr 2, ss. 195–222.

16 W. Chojnacki, *Wydawnictwo oraz drukarnia Salewskiego i Pośpieszyńskiego w Ostródzie [1877–1906]*, KMW, 1963, nr 3, ss. 415–441; W. Chojnacki, J. Broda, *Plany stworzenia ośrodków wydawniczych na Mazurach w świetle polskiej korespondencji (1902–1906)*, KMW, 1963, nr 4, ss. 542–596.

17 A. Lemański, *Oficina Kantera w Kwidzynie i jej druki polskie w latach 1772–1923*, KMW, 1963, nr 4, ss. 505–541.

nikatów" poświęcono „Gazecie Olsztyńskiej”. W sześciu publikacjach, opartych przede wszystkim na analizie zachowanych roczników gazety, poruszono problemy oblicza ideowo-politycznego czasopisma, pracy redakcyjnej i czytelnictwu tego organu prasowego. Autorem trzech publikacji był Andrzej Wakar¹⁸, a po jednej napisali Wojciech Wrzesiński¹⁹, Janusz Jasiński²⁰ oraz Leonard Smolka²¹. Prasą mazurską lub adresowaną do Mazurów zajmowało się łącznie pięciu autorów: Tadeusz Cieślak²², Janusz Jasiński²³, Wanda Kuzińska²⁴, Bohdan Łukaszewicz²⁵ i Michał Płocica²⁶. Z kolei XIX-wiecznymi kalendarzami ewangelickimi dla Mazurów zajęła się Krystyna Sukertowa²⁷. Cykl ten zamyka bibliografia czasopism i kalendarzy pióra Janusza Jasińskiego, dotycząca głównie XIX i XX w. (po rok 1939)²⁸.

Problematyce polskich bibliotek ludowych na Warmii i Mazurach poświęcony był cykl pięciu artykułów (o łącznej objętości około 50 stron) opracowany przez Jana Wróblewskiego w oparciu o archiwalia krajowe i prasę, opublikowany w latach 1966–1968²⁹.

Pokaźny objętościowo cykl tematyczny stanowiły biogramy wybitnych osobistości działających na Warmii i Mazurach w XIX i na początku XX w., połączone w niektórych przypadkach z analizą ich twórczości pisarskiej (łącznie około 210 stron). Sześć pozycji dotyczyło Gustawa Gizewiusza, jak i jego stryja Tymoteusza Gizewiusza. Autorką trzech spośród nich była Emilia Sukertowa-Biedrawina³⁰, a po jednym napisali: Janusz Jasiński³¹, Artur Wycisk³² oraz Walenty Aleksandrowicz³³. Janusz Jasiński był autorem dwóch przyczynków o Mrongowiuszu³⁴, zaś Grzegorz

18 A. Wakar, *Oceny polityczne „Gazety Olsztyńskiej” w latach 1886–1893*, KMW, 1962, nr 2, ss. 427–453; idem, *Opis i ocena pracy redakcji i administracji „Gazety Olsztyńskiej” w latach 1886–1893*, KMW, 1964, nr 1, ss. 71–91; idem, *Gazeta Olsztyńska w latach pierwszej wojny światowej*, KMW, 1989, nr 1–4, ss. 55–71.

19 W. Wrzesiński, *„Gazeta Olsztyńska” wobec sprawy polskiej w latach 1886–1913. Przyczynki do studiów nad obliczem ideowo-politycznym*, KMW, 1975, nr 2, ss. 131–176.

20 J. Jasiński, *Czytelnictwo „Gazety Olsztyńskiej” na Warmii w latach 1886–1913*, KMW, 1976, nr 3, ss. 397–406.

21 L. Smolka, *„Gazeta Olsztyńska” na tle prasy polskiej dzielnicy pruskiej (1886–1939)*, KMW, 1987, nr 2, ss. 243–261.

22 T. Cieślak, *Pierwsze lata działalności czasopisma „Mazur” (1906–1909)*, KMW, 1957, nr 2, ss. 89–92; idem, *Praktyka „gądzinówek” na Mazurach*, KMW, 1959, nr 1, ss. 36–45.

23 J. Jasiński, *Zagadnienie narodowe „Przyjaciela Ludu Leckiego” i jego współpracowników*, KMW, 1962, nr 1, ss. 581–396.

24 W. Kuzińska, *Dzieje „Mazura” i „Mazura Wschodniopruskiego” Jana Karola Sembrzyckiego w latach 1883–1888*, KMW, 1965, nr 3, ss. 353–381.

25 B. Łukaszewicz, *Nakład „Mazura” szczywieńskiego w latach 1906–1914*, KMW, 1976, nr 1, ss. 51–59.

26 M. Płocica, *Oblicze ideowe „Gazety Leckiej”*, KMW, 1961, nr 3, ss. 385–400.

27 K. Hlalu, *Kalendarz dla Mazurów Jana Karola Sembrzyckiego (1884–1890)*, KMW, 1981, nr 2–4, ss. 259–379; eadem, *Marcina Gerssa „Kalendarz Królewsko-Pruski Ewangelicki” (1860–1895)*, KMW, 1982, nr 3, ss. 201–215.

28 J. Jasiński, *Wykaz czasopism i kalendarzy polskich na Mazurach i Warmii z lat 1718–1939 znajdujących się w bibliotekach krajowych i zagranicznych*, KMW, 1961, nr 2, ss. 274–287.

29 J. Wróblewski, *Pierwsza polska biblioteka ludowa na Warmii*, KMW, 1966, nr 3, ss. 386–390; idem, *Księgozbiór polskiej biblioteki ludowej w Bartągu*, KMW, 1967, nr 1–2, ss. 137–156; idem, *Rewizja polskich bibliotek ludowych na Warmii i Mazurach w XIX wieku*, KMW, 1967, nr 3, ss. 361–378; idem, *Działalność biblioteczna Franciszka Szczępańskiego 1885–1902*, KMW, 1968, nr 4, ss. 589–620; idem, *Geneza i początki rozwoju bibliotek ludowych na Mazurach*, KMW, 1968, nr 2, ss. 277–284.

30 E. Sukertowa-Biedrawina, *Tradycje polskie Gustawa Gizewiusza. (W 150-tą rocznicę urodzin)*, KMW, 1960, nr 1, ss. 46–54; eadem, *Przyczynki do ostatnich lat życia Gustawa Gizewiusza*, KMW, 1965, nr 4, ss. 555–567; eadem, *Redakcja i życie Tymoteusza Gizewiusza*, KMW, 1966, nr 2, ss. 210–237.

31 J. Jasiński, *Czy Gustaw Gizewiusz został wybrany posłem w 1848 roku?*, KMW, 1980, nr 4, ss. 561–565.

32 A. Wycisk, *„Śpiewnik szkolny i domowy dla wesolej i niewinnej młodzieży naszej” Gustawa Gizewiusza*, KMW, 1960, nr 2, ss. 213–235.

33 W. Aleksandrowicz, *Z rozważań Gustawa Gizewiusza „o jedności i wolności”*, KMW, 1958, nr 4, ss. 408–411.

34 J. Jasiński, *O miejscu urodzenia Mrongowiusza w Olsztynku*, KMW, 1974, nr 3, ss. 285–290; idem, *Zapomniany Mrongowiusz*, KMW, 1987, nr 1, ss. 119–121.

Jasiński o Marcynie Gerssu³⁵, natomiast Franciszek Jeziolowicz o Ferdynandzie A. Gregorowiuszu³⁶. Tadeusz Cieśla pisał o historyku wschodniopruskim Ludwiku Baczcze³⁷.

Drugą grupę biogramów, opartych na materiałach archiwalnych, wspomnieniach lub korespondencji, stanowiły opracowania poświęcone działaczom polskim na Warmii i Mazurach z szerokim uwzględnieniem ich działalności narodowej. I tak o Pieniężnych pisali Andrzej Wakar³⁸ i Robert Traba³⁹, o Walentym Barczewskim ks. Jan Oblak⁴⁰, o Andrzeju Samulowskim Irena Maria Kościńska (Tadeusz Grygier)⁴¹, o ks. Franciszku Kaupowiczu⁴² i Władysławie Chrościelewskim⁴³ Edward Martuszcwski, o Antonim Osuchowskim Eugeniusz Tryniszewski⁴⁴, o Eugeniuszu Buchholzu Robert Traba⁴⁵ i wreszcie o Kazimierzu Jaroszyku ks. Jan Oblak⁴⁶.

Polskiej problematyce kulturalnej na Warmii i Mazurach poświęcono łącznie dziewięć artykułów (zajmujących około 200 stron). Było to pięć artykułów z lat osiemdziesiątych ubiegłego stulecia dotyczących recepcji kultury polskiej na Warmii i Mazurach, ze szczególnym uwzględnieniem literatury. Autorem trzech spośród nich był Andrzej Staniszewski⁴⁷, a po jednym napisali Halina Keferstejn⁴⁸ oraz Tadeusz Zienkiewicz⁴⁹.

Cztery artykuły dotyczyły spraw muzycznych, głównie pieśni ludowych na Warmii i Mazurach. Tej ostatniej problematyki dotyczyły trzy publikacje, których autorami byli Karol Hławiczka⁵⁰, Władysław Ogrodziński⁵¹ i Tadeusz Swat⁵². O Feliksie Nowowiejskim pisał Jan Boehm⁵³.

Dużo miejsca na łamach „Komunikatów” z lat 1957–1989 zajmowały szeroko pojęte kontakty Warmii i Mazur o charakterze politycznym z innymi dzielnicami polskimi (o łącznej objętości 270 stron). Pobytowi wojsk polskich na Warmii i Mazurach w czasie wojny francusko-pruskiej 1806–1807 poświęcił artykuł Marian Pawlak⁵⁴. Trzy artykuły dotyczyły odgłosów powsta-

- 35 G. Jasiński, *Nieznany list Marcyna Gerssa do Józefa Ignacego Kraszewskiego*, KMW, 1988, nr 3–4, ss. 351–357.
 36 F. Jeziolowicz, *Ferdynand Adolf Gregorowiusz z Nidzicy – przyjaciel Polaków*, KMW, 1966, nr 3, ss. 353–357.
 37 T. Cieśla, *Niewidomy historyk z Elku – Ludwik Baczo 1753–1823*, KMW, 1964, nr 4, ss. 456–459.
 38 A. Wakar, *Seweryn Pieniężny senior*, KMW, 1987, nr 2, ss. 179–193.
 39 R. Traba, *Proces sądowy Seweryna Pieniężnego z 1904 roku*, KMW, 1987, nr 3–4, ss. 233–242.
 40 J. Oblak, *Z działalności ks. Walentego Barczewskiego*, KMW, 1958, nr 2, ss. 113–130.
 41 [T. Grygier] I. M. Kościńska, *Andrzej Samulowski jako polityk*, KMW, 1958, nr 2, ss. 131–139.
 42 E. Martuszcwski, *Ks. Franciszek Kaupowicz oraz działalność oświatowa i narodowa w Brąszwaldzie w połowie XIX wieku*, KMW, 1980, nr 3, ss. 397–411.
 43 E. Martuszcwski, *Warmiński okres życia Władysława Chrościelskiego*, KMW, 1974, nr 1, ss. 25–36.
 44 E. Tryniszewski, *Antoni Osuchowski wobec problemu mazurskiego. Przyczynek do badań nad sylwetką działacza*, KMW, 1983, nr 2–3, ss. 225–238.
 45 R. Traba, *Eugeniusz Buchholz. Przyczynek do biografii*, KMW, 1987, nr 2, ss. 267–288.
 46 J. Oblak, *Korespondencja Kazimierza Jaroszyka z Eugeniuszem Buchholzem*, KMW, 1962, nr 3, ss. 642–660.
 47 A. Staniszewski, *Z badań nad rolą tradycji czarnoleskiej na Mazurach*, KMW, 1980, nr 3, ss. 349–377; idem, *Polska tradycja kulturalna, literacka i ludowa na łamach prasy mazurskiej (1875–1914)*, KMW, 1981, nr 2–4, ss. 297–323; idem, *Tradycja, kultura i oświata polska na łamach „Gazety Olsztyńskiej” za czasów Władysława Pieniężnego (1903–1914)*, KMW, 1987, nr 2, ss. 289–316.
 48 H. Keferstejn, *Napływ literatury polskiej na Warmię i Mazury w XIX i na początku XX wieku*, KMW, 1981, nr 2–4, ss. 281–286.
 49 T. Zienkiewicz, *Zawartość literacka pracy polskiej na Warmii, Mazurach i Powiślu w XIX i początkach XX wieku (problemy metodologiczne, stan i potrzeby badań)*, KMW, 1982, nr 4, ss. 325–335.
 50 K. Hławiczka, *Uwagi wstępne do muzyki „Mazur Pruskich” Oskara Kolberga*, KMW, 1962, nr 2, ss. 357–396.
 51 W. Ogrodziński, *„Mazury Pruskie” Oskara Kolberga*, KMW, 1965, nr 4, ss. 531–554.
 52 T. Swat, *Warmińskie i mazurskie warianty niektórych starych wariantów polskiej pieśni ludowej*, KMW, 1975, nr 3, ss. 353–371.
 53 J. Boehm, *Feliks Nowowiejski w Krakowie (1909–1914)*, KMW, 1965, nr 1, ss. 31–45.
 54 M. Pawlak, *Działania bojowe dywizji poznańskiej na Warmii i Mazurach w 1807 roku*, KMW, 1962, nr 3, ss. 569–580.

nia listopadowego 1830 r. w Prusach Wschodnich bądź powstańców internowanych na ich terenie. Autorami ich byli Janusz Jasiński⁵⁵, Andrzej Skrobacki⁵⁶ i Norbert Kasperek⁵⁷. O wiele więcej uwagi poświęcono roli Prus Wschodnich w polskiej konspiracji niepodległościowej w Królestwie Polskim i na Litwie. Autorem czterech opracowań na ten temat był Stanisław Szostakowski, który wykorzystał akta centralnych urzędów pruskich, jak i archiwalia wileńskie⁵⁸. Autorami przyczynku do tej problematyki byli Sławomir Kalembka i Kazimierz Wajda⁵⁹. Z kolei pięć artykułów, opartych na szerokiej bazie archiwalnej, dotyczyło roli Prus Wschodnich w powstaniu styczniowym 1863 r. Autorem trzech spośród nich był Janusz Jasiński⁶⁰, a po jednym napisali Barbara Groniowska⁶¹ i Zygmunt Lietz⁶². Cztery artykuły poświęcono kontaktom na płaszczyźnie naukowej i kulturalnej. Autorami ich byli ks. Jan Oblak⁶³, Tadeusz Oracki⁶⁴, Janusz Jasiński⁶⁵ oraz Stanisław Szostakowski⁶⁶.

Dopiero w 1982 r. pojawiła się na łamach „Komunikatów” problematyka Prus Wschodnich w polskiej myśli politycznej przelomu XIX i XX w., a to dzięki artykułom Wojciecha Wrzesińskiego⁶⁷ i Teresy Kulak⁶⁸.

Dość skąpo prezentowała się problematyka stosunku niemieckich ugrupowań i organizacji politycznych w Prusach Wschodnich do spraw polskich. Były to tylko dwa artykuły, których autorami byli Adam Galos⁶⁹ i Robert Traba⁷⁰.

Kończąc rozważania nad publikacjami „Komunikatów Mazursko-Warmińskich” z lat 1957–1989, poświęconymi szeroko pojętym sprawom narodowościowym oraz ruchowi polskiemu na Warmii i Mazurach, należy zwrócić uwagę na prawie zupełną nieobecność problematyki mazurskich emigrantów w Zagłębiu Ruhry, ważnej choćby ze względu na ich oddziaływanie na postawę

55 J. Jasiński, *Odgłosy powstania listopadowego w Prusach Wschodnich*, KMW, 1957, nr 2, ss. 99–104.

56 A. Skrobacki, *Z pobytu lekarzy polskich w Królewcu po powstaniu listopadowym*, KMW, 1971, nr 4, ss. 429–449.

57 N. Kasperek, *Zbrodnia w Fischau w 1832 roku*, KMW, 1988, nr 3–4, ss. 297–309.

58 S. Szostakowski, *Wyprawa majora Józefa Urbanowicza do Prus Wschodnich w 1839 r.*, KMW, 1970, nr 4, ss. 491–500; idem, *Szymon Konarski w Prusach Wschodnich*, KMW, 1977, nr 3–4, ss. 327–336; idem, *Emisariusze powstania w Prusach Wschodnich (1833–1841)*, KMW, 1981, nr 2–4, ss. 245–258; idem, *Dominik Szymkiewicz – kompozytor i emisariusz Wielkiej Emigracji w Prusach Wschodnich*, KMW, 1988, nr 3–4, ss. 337–349.

59 S. Kalembka, K. Wajda, *Raport rejencyjnych władz pruskich w Gąbinie z 1835 r. o przerzucie wydawnictw emigracyjnych przez Prusy Wschodnie do zaboru rosyjskiego*, KMW, 1973, nr 1–2, ss. 93–97.

60 J. Jasiński, *Wojciech Kętrzyński w powstaniu styczniowym*, KMW, 1967, nr 1–2, ss. 85–120; idem, *Kilka szczegółów z pobytu Wojciecha Kętrzyńskiego na pograniczu mazursko-kurpiowskim w 1863 roku*, KMW, 1975, nr 1, ss. 79–81; idem, *Prusy Wschodnie a powstanie styczniowe (ze szczególnym uwzględnieniem województwa płockiego)*, KMW, 1984, nr 1, ss. 251–263.

61 B. Groniowska, *Rola Prus Wschodnich w powstaniu styczniowym*, KMW, 1960, nr 1, ss. 3–45.

62 Z. Lietz, *Przyczynki do pobytu powstańców 1863 r. na Warmii*, KMW, 1963, nr 1, ss. 97–101.

63 J. Oblak, *Kontakty uczonych polskich z archiwum fromborskim przed I wojną światową*, KMW, 1958, nr 4, ss. 388–400.

64 T. Oracki, *Mazurzy i Warmiacy jako profesorowie Uniwersytetu Warszawskiego w latach 1818–1831. (Z zagadnień wkładu Mazurów i Warmiaków do nauki i kultury polskiej XIX wieku)*, KMW, 1961, nr 4, ss. 528–557.

65 J. Jasiński, *Z pobytu Wincentego Pola w Prusach Wschodnich*, KMW, 1969, nr 1, ss. 35–48.

66 S. Szostakowski, *Współpraca Jana Karola Sembrzyckiego z warszawską „Wisłą”*, KMW, 1980, nr 3, ss. 451–456.

67 W. Wrzesiński, *Warmia i Mazury w polskiej myśli politycznej w XIX i XX wieku*, KMW, 1982, nr 1–2, ss. 3–15.

68 T. Kulak, *Rola i miejsce polskiej prasy w Niemczech w politycznych koncepcjach obozu narodowego na przełomie XIX i XX wieku*, KMW, 1982, nr 3, ss. 217–235.

69 A. Galos, *Hakata w Prusach Wschodnich*, KMW, 1976, nr 1, ss. 31–44.

70 R. Traba, *„Erntländische Zeitung” wobec spraw polskich w zaborze pruskim w latach 1885–1886*, KMW, 1984, nr 4, ss. 335–356.

Mazurów przebywających w swoich stronach ojczystych, a także na przebieg plebiscytu z 1920 r. Wyjątek stanowi artykuł Wojciecha Chojnackiego, poświęcony czasopiśmowemu i kalendarzom dla Mazurów na emigracji z lat 1889–1904, przygotowany w oparciu tak o wspomniane wydawnictwa, jak i akta archiwalne, w tym także zasoby archiwum w Münster⁷¹.

Poza zaprezentowanym wyżej blokiem programowym, zajmującym trzy czwarte objętości poświęconej okresowi 1800–1918, pozostałe zagadnienia przedstawione zostały w rocznikach „Komunikatów” z lat 1957–1989 w mniej lub bardziej skromnym zakresie. Dotyczy to także problematyki obu Kościołów, jak i innych grup wyznaniowych na Warmii i Mazurach, mimo istotnych związków między wyznaniem a kształtowaniem się świadomości narodowej. Cztery artykuły dotyczyły Kościoła katolickiego, przy czym były to na ogół sprawy drugorzędne. Ogólnymi zagadnieniami w tym zakresie zajmował się Tadeusz Grygier⁷². Ks. Jan Obląk poświęcił dwa artykuły muzyce kościelnej⁷³, a Janusz Jasiński przeciwdziałaniu alkoholizmowi podejmowanemu przez Kościół katolicki⁷⁴. Być może nie bez znaczenia była obawa redakcji przed naciskami ze strony cenzury. Z kolei ks. Ryszard Otello pisał o ruchu gromadzkim⁷⁵, a Emilia Sukertowa-Biedrawina o filiponach⁷⁶. Artykuły te przygotowano w oparciu o archiwalia władz pruskich, jak i kościelnych. Należy podkreślić, że przyczynki te były zamieszczane w rocznikach „Komunikatów” do końca lat pięćdziesiątych, a następnie dopiero w drugiej połowie lat siedemdziesiątych ubiegłego stulecia.

Również dzieje społeczno-gospodarcze prezentowano na łamach „Komunikatów” w raczej ograniczonym zakresie (łącznie około 170 stron). Wszystkie artykuły były przygotowane w oparciu o szeroką bazę archiwalną. Najwięcej, bo siedem opracowań dotyczyło spraw rolnictwa. Były to trzy artykuły Janusza Jasińskiego o stosunkach agrarnych na Warmii w początkach XIX w.⁷⁷ Z kolei Kazimierz Wajda w dwóch artykułach przedstawił problematykę robotników rolnych w Prusach Wschodnich na przełomie XIX i XX w.⁷⁸ Sprawę uwłaszczenia chłopów w dobrach szlacheckich omówił Bogdan Wachowiak⁷⁹, a roślinami uprawianymi na Warmii i Mazurach zajął się Józef Wiczerzak⁸⁰. Ogólnym sprawom gospodarki na Mazurach poświęcił obszernie Tadeusz Grygier⁸¹, problemowi przemysłu Walenty Aleksandrowicz⁸², a handlowi królewieckiemu Bogdan Wachowiak⁸³.

71 W. Chojnacki, *Wydawnictwa w języku polskim dla Mazurów w Westfalii i Nadrenii w latach 1889–1914*, KMW, 1975, nr 2, ss. 177–208.

72 T. Grygier, *Z zagadnień diaspory na Warmii i Mazurach*, KMW, 1959, nr 2, ss. 150–179.

73 J. Obląk, *Szkola muzyczna w Świętej Lipce*, KMW, 1960, nr 3, ss. 351–371; idem, *Feliks Nowowiejski jako organista w Olszynie*, KMW, 1961, nr 2, ss. 182–189.

74 J. Jasiński, *Ruch trzeźwości na południowej Warmii w połowie XIX wieku*, KMW, 1977, nr 3–4, ss. 357–366.

75 R. Otello, *Ruch gromadzkarski w Prusach Wschodnich w latach 1848–1914*, KMW, 1976, nr 3, ss. 307–328.

76 E. Sukertowa-Biedrawina, *Filiponi na ziemi mazurskiej*, KMW, 1961, nr 1, ss. 39–68.

77 J. Jasiński, *Chłopi z Wójtowa i Silic wobec reformy szarwarku na początku XIX wieku*, KMW, 1957, nr 3, ss. 142–143; idem, *Zagadnienie przymusu propinacyjnego na Warmii na przełomie XVIII i XIX wieku*, KMW, 1964, nr 2, ss. 196–207; idem, *Przemiany w zakresie przymusu mlewa na Warmii u schyłku XVIII i na początku XIX wieku*, KMW, 1965, nr 2, ss. 229–242.

78 K. Wajda, *Junkierstwo wschodniopruskie wobec odpływu robotników z rolnictwa na przełomie XIX i XX wieku*, KMW, 1968, nr 4, ss. 573–588; idem, *Robotnicy zakordonowi w rolnictwie Prus Wschodnich*, KMW, 1969, nr 4, ss. 525–540.

79 B. Wachowiak, *Początki uwłaszczenia chłopów w dobrach szlacheckich Prus Wschodnich*, KMW, 1978, nr 2, ss. 241–255.

80 J. Wiczerzak, *Rośliny uprawiane na Mazurach i Warmii w drugiej połowie XIX i w pierwszej połowie XX wieku*, KMW, 1968, nr 3, ss. 467–491.

81 T. Grygier, *Podstawy gospodarcze programu mazurskiego ruchu ludowego*, KMW, 1967, nr 3, ss. 281–320.

82 W. Aleksandrowicz, *Źródła archiwalne do dziejów przemysłu na Warmii w drugiej połowie XVIII i pierwszej XIX wieku*, KMW, 1958, nr 3, ss. 211–224.

83 B. Wachowiak, *Wymiana handlowa Królewca z zapleczem polskim w świetle opinii miejscowego kupiectwa i władz pruskich lat 1815–1820*, KMW, 1980, nr 3, ss. 379–395.

Rozwojem przestrzennym dziesięciu miast Warmii i Mazur zajmowało się w latach 1959–1960 czterech autorów: Marian Biskup⁸⁴, Irena Janosz-Biskupowa⁸⁵, Zenon Hubert Nowak⁸⁶ oraz Joanna Maciejewska⁸⁷ (artykuły te w częściach dotyczących XIX i XX w. obejmowały łącznie 43 strony).

Ograniczone zainteresowanie towarzyszyło kwestiom demograficznym, którym poświęcono sześć artykułów (łącznie 100 stron). Autorem dwóch artykułów był Krzysztof Groniowski⁸⁸, a po jednym napisali: Janusz Jasiński⁸⁹, Antoni Łukaszewski⁹⁰, Kazimierz Wajda⁹¹ oraz Zbigniew Okowski⁹².

Sprawom ustrojowym Prus Wschodnich poświęcony był artykuł Tadeusza Grygiera⁹³, a ogólnym problemom tego regionu opracowanie Tadeusza Cieślaka⁹⁴. Dwa artykuły, pióra Emilii Sukertowej-Biedrawiny⁹⁵ i Janusza Jasińskiego⁹⁶ dotyczyły przebiegu Wiosny Ludów na Warmii i Mazurach. Na temat katolickiego ruchu robotniczego na Warmii pisał Zygmunt Lietz⁹⁷.

I wreszcie ostatni dział obejmujący pięć artykułów (o łącznej objętości blisko 60 stron) to dzieło uniwersytetu w Królewcu. Autorem dwóch i współautorem jednego był Andrzej Skrobacki⁹⁸, a po jednym artykule napisali Tadeusz Grygier⁹⁹ i Władysław Bieńkowski¹⁰⁰. Autorem jedynego artykułu z historii medycyny był wraz Ariną Völker Andrzej Skrobacki¹⁰¹.

84 M. Biskup, *Rozwój przestrzenny miasta Braniewa*, KMW, 1959, nr 1, ss. 3–18; idem, *Rozwój przestrzenny miast Szczytna*, KMW, 1959, nr 4, ss. 385–398; idem, *Rozwój przestrzenny miasta Lidzbarka Warmińskiego*, KMW, 1961, nr 4, ss. 481–496.

85 I. Janosz-Biskupowa, *Rozwój przestrzenny miasta Elku*, KMW, 1959, nr 3, ss. 249–262; eadem, *Rozwój przestrzenny miasta Reszla*, KMW, 1961, nr 2, ss. 161–182; eadem, *Rozwój przestrzenny miasta Goldłapi*, KMW, 1962, nr 1, ss. 163–177; eadem, *Rozwój przestrzenny miasta Jeziorany*, KMW, 1965, nr 1, ss. 3–16.

86 Z. Nowak, *Rozwój przestrzenny miasta Bisztyńka*, KMW, 1961, nr 3, ss. 376–384; idem, *Rozwój przestrzenny miasta Susza*, KMW, 1963, nr 1, ss. 60–75.

87 J. Maciejewska, *Rozwój przestrzenny miasta Pisz*, KMW, 1962, nr 2, ss. 397–416.

88 K. Groniowski, *Wychodźcy mazurscy i warmińscy w Królestwie Polskim w połowie XIX wieku*, KMW, 1960, nr 2, ss. 247–257; idem, *Emigracja z zaboru pruskiego w Stanach Zjednoczonych*, KMW, 1988, nr 3–4, ss. 311–320.

89 J. Jasiński, *Kontakty Warmii z innymi ziemiami polskimi u schyłku XVIII i w pierwszej połowie XIX wieku*, KMW, 1981, nr 2–4, ss. 227–244.

90 A. Łukaszewski, *Materiały archiwalne do problemów migracji na Warmii i Mazurach w XIX i na początku XX wieku*, KMW, 1958, nr 3, ss. 237–244.

91 K. Wajda, *Łudność miejska Prus Zachodnich w latach 1871–1910*, KMW, 1988, nr 3–4, ss. 321–336.

92 Z. Olkowski, *Epidemia cholery azjatyckiej w Prusach Wschodnich w latach 1831–1832*, KMW, 1968, nr 4, ss. 531–572.

93 T. Grygier, *Próby utrzymania ustroju stanowego w Prusach Wschodnich na przełomie XVIII i XIX wieku*, KMW, 1964, nr 1, ss. 43–70.

94 T. Cieślak, *Miejsce Warmii i Mazur w historii ziem polskich w XIX i XX wieku*, KMW, 1965, nr 1, ss. 81–89.

95 E. Sukertowa-Biedrawina, *Przyczynki do końcowego okresu Wiosny Ludów na Mazurach*, KMW, 1959, nr 1, ss. 46–60.

96 J. Jasiński, *Z zagadnień Wiosny Ludów na Warmii*, KMW, 1960, nr 4, ss. 524–544.

97 Z. Lietz, *Z kroniki Katolickiego Towarzystwa Robotniczego w Olsztynie w latach 1900–1920*, KMW, 1988, nr 3–4, ss. 359–370.

98 A. Skrobacki, *Początki studiów kobiet na Uniwersytecie Królewieckim*, KMW, 1970, nr 2, ss. 215–222; idem, *Z pamiętników lekarzy polskich w Królewcu po powstaniu listopadowym*, KMW, 1971, nr 4, ss. 429–449; idem, *Dlaczego Wojciech Kętrzyński nie otrzymał katedry na Uniwersytecie Krakowskim w 1869 roku?*, KMW, 1973, nr 3, ss. 209–212; W. Kaiser, A. Skrobacki, *Królewieckie listy Jana Mikulicza do Fryderyka Althoffa*, KMW, 1975, nr 4, ss. 455–468.

99 T. Grygier, *Seminarium polskie w Królewcu*, KMW, 1957, nr 3, ss. 129–141.

100 W. Bieńkowski, *Uwagi Celestyna Mrongowiusza o projekcie stworzenia katedry języka polskiego na Uniwersytecie w Królewcu*, KMW, 1964, nr 1, ss. 39–43.

101 A. Skrobacki, A. Völker, *Lekarz olsztyński Joachim Kornulewski i jego rozprawa o kultynie z 1897 roku*, KMW, 1980, nr 2, ss. 155–167.

Osobne miejsce zajmowała wspomniana na wstępie publikacja referatów z sesji naukowej poświęconej polskiemu charakterowi narodowemu w XIX i początkach XX w. w wymiarze ogólnopolskim lub w ramach poszczególnych dzielnic zaborowych¹⁰².

Lata 1918–1920

Problematyka okresu przejściowego od klęski wojennej Niemiec do plebiscytów 1920 r. na Warmii, Mazurach i Powiślu zajmowała łącznie przeszło 400 stron, tj. około 6% całej objętości, jaką wypełniały dzieje XIX i XX w. w rocznikach „Komunikatów Mazursko-Warmińskich” z lat 1957–1989. Częstotliwość tych publikacji była dość ograniczona, występowała w rocznikach z lat 1957–1958 i po siedmioletniej przerwie skupiła się w sześciu kolejnych rocznikach 1966–1971, a więc w okresie poprzedzającym pięćdziesięciolecie plebiscytu. W sumie objęła 230 stron, a po kolejnej trzyletniej przerwie występowała już tylko sporadycznie. Najwięcej miejsca (330 stron) zajęły przygotowania do plebiscytów i ich przebieg. Publikacje te oparte były w przeważającej części na źródłach polskich, tak archiwalnych, jak i wspomnieniowych.

Aspektem prawnomiędzynarodowym Prus Wschodnich w dobie plebiscytu, jak i samym plebiscytem, poświęcono dwie publikacje, ich autorami byli Janusz Gilas¹⁰³ oraz tenże przy współudziale Janusza Symonidesa¹⁰⁴.

Pięć publikacji dotyczyło polskich źródeł do spraw plebiscytów. Autorami ich byli: Fryderyk Leyk¹⁰⁵, Jerzy Minakowski¹⁰⁶, Jerzy Teter¹⁰⁷, Władysław Ogrodzński¹⁰⁸, Bohdan Koziello-Poklewski i Tadeusz Swat¹⁰⁹.

Sześć publikacji poświęcono działaniom państwa polskiego i społeczeństwa polskiego na rzecz plebiscytów. Autorami ich byli Piotr Stawecki¹¹⁰, Wojciech Wrzeziński¹¹¹, Andrzej Brzeziński i Paweł Samuś¹¹² oraz Józef Grzywna¹¹³.

¹⁰² KMW, 1984, nr 1–2, ss. 5–219.

¹⁰³ J. Gilas, *Położenie prawnomiędzynarodowe Powiśla, Warmii i Mazur w latach 1918–1920*, KMW, 1970, nr 2, ss. 223–243.

¹⁰⁴ J. Gilas, J. Symonides, *Plebiscyt na Powiślu oraz na Warmii i Mazurach jako zagadnienie prawa międzynarodowego*, KMW, 1966, nr 4, ss. 521–551.

¹⁰⁵ F. Leyk, *Wspomnienia działacza plebiscytowego na Mazurach*, KMW, 1958, nr 1, ss. 50–61, 146–153.

¹⁰⁶ J. Minakowski, *Materiały bibliograficzne do działalności Mazurskiego Związku Ludowego*, KMW, 1967, nr 3, ss. 384–392.

¹⁰⁷ J. Teter, *Materiały źródłowe Centralnego Archiwum Wojskowego do plebiscytu na Powiślu oraz na Warmii i Mazurach*, KMW, 1969, nr 2, ss. 195–208.

¹⁰⁸ W. Ogrodzński, *Plebiscyt na Warmii i Mazurach a polska literatura pamiętnikarska*, KMW, 1970, nr 3, ss. 381–390.

¹⁰⁹ B. Koziello-Poklewski, T. Swat, *Wspomnienia plebiscytowców*, KMW, 1975, nr 4, ss. 469–504.

¹¹⁰ P. Stawecki, *Stanowisko Sejmu ustawodawczego wobec plebiscytu na Warmii, Mazurach i Powiślu w roku 1920*, KMW, 1971, nr 4, ss. 451–465; idem, *Stanowisko polskich władz wojskowych wobec plebiscytu na Warmii i Mazurach*, KMW, 1968, nr 3, ss. 451–466.

¹¹¹ W. Wrzeziński, *Odrodzenie państwa polskiego w 1918 roku a problem Prus Wschodnich*, KMW, 1969, nr 3, ss. 347–384; idem, *Stanisław Zieliński wobec polskich przygotowań do akcji plebiscytowej. Wybór źródeł*, KMW, 1980, nr 3, ss. 413–426.

¹¹² A. Brzeziński, P. Samuś, *Łódź wobec plebiscytów na Warmii i Mazurach oraz Powiślu w 1920 roku*, KMW, 1975, nr 2, ss. 209–219.

¹¹³ J. Grzywna, *Kielecczyzna wobec plebiscytu na Warmii, Mazurach oraz na Powiślu w 1920 roku*, KMW, 1980, nr 2, ss. 169–179.

Działalności ruchu polskiego na obszarach plebiscytowych dotyczyły cztery publikacje, których autorami byli Fryderyk M. Leyk¹¹⁴, Jan Boehm¹¹⁵, Andrzej Gąsiorowski¹¹⁶ oraz Jan Chłosta¹¹⁷. Działaniom i postawom strony niemieckiej poświęcono zaledwie trzy publikacje autorstwa Karola Fiedora¹¹⁸, Romualda Gellesa¹¹⁹ oraz Małgorzaty Szostakowskiej¹²⁰.

Jeśli idzie o pozostałe problemy dla okresu 1918–1920, to dotyczyło ich łącznie pięć publikacji (razem 90 stron). Tadeusz Grygier i Wojciech Wrzesiński zajęli się rewolucją niemiecką 1918 r. na Warmii i Mazurach¹²¹, Tadeusz Grygier radami ludowymi¹²², Jan Chłosta szkolnictwem polskim¹²³, Emilia Sukertowa-Bierawina Działdowszczyzną przed przekazaniem jej Polsce¹²⁴ i wreszcie Adolf Juzwenko stosunkiem Polski do działań niemieckich w krajach nadbałtyckich w 1919 r.¹²⁵

1920–1945

Mniej więcej jedna trzecia objętości „Komunikatów Mazursko-Warmińskich” poświęconej dziejom XIX i XX w. w rocznikach 1957–1989 dotyczyła lat 1920–1945 (około 2300 stron). O wzroście znaczenia tej problematyki świadczył fakt, że o ile jeszcze w latach 1957–1968 jej udział stanowił tylko 24% całej objętości poświęconej dziejom XIX i XX w., to w latach 1969–1989 wzrósł on do 39%. Okres międzywojenny (do wybuchu wojny) obejmował przeszło 1800 stron druku, w tym szeroko pojęta problematyka polskiego ruchu narodowego zajmowała 90% objętości. Podobnie okres II wojny światowej (niecałe 500 stron) prawie w całości dotyczył problematyki polskiej.

Polityce antypolskiej w Prusach Wschodnich poświęcono dziesięć pozycji (o łącznej objętości 220 stron). Siedem publikacji prezentowało działalność władz w Prusach Wschodnich w okresie Republiki Weimarskiej, jak i Trzeciej Rzeszy (do 1939 r.). Przygotowane one zostały głównie w oparciu o akta Ministerstwa Spraw Zagranicznych – centrali, ambasady i konsulatów RP w Niemczech. Autorami byli: Tadeusz Cieślak¹²⁶, Wojciech Wrzesiński¹²⁷, Emilia Sukertowa-Bie-

114 F. Leyk, *Masurische Volks-Zeitung. Organ Mazurskiego Związku Ludowego*, KMW, 1967, nr 3, ss. 379–383.

115 J. Boehm, *Koncerty plebiscytowe Feliksa Nowowiejskiego w 1919 i 1920 roku*, KMW, 1969, nr 2, ss. 131–158.

116 A. Gąsiorowski, *Rola sokolich towarzystw gimnastycznych w walce o polskość Warmii, Mazur i Powiśla (1919–1921)*, KMW, 1981, nr 2–4, ss. 325–362.

117 J. Chłosta, *Majątek plebiscytowy na Warmii, Mazurach i Powiślu*, KMW, 1988, nr 3–4, ss. 377–386.

118 K. Fiedor, *Znaczenie plebiscytu na Warmii, Mazurach i Powiślu dla formowania nacjonalistycznego frontu antypolskiego w Niemczech*, KMW, 1970, nr 2, ss. 427–447.

119 R. Gelles, *O zajściach w Olsztynie w marcu 1920 roku*, KMW, 1983, nr 4, ss. 461–464.

120 M. Szostakowska, *„Königsberger Hartungsche Zeitung” wobec sprawy polskiej na Mazurach, Warmii i Powiślu w okresie przygotowań do plebiscytu w 1920 roku*, KMW, 1988, nr 3–4, ss. 371–376.

121 T. Grygier, W. Wrzesiński, *Z problematyki ruchu rewolucyjnego na Warmii i Mazurach w latach 1918–1919*, KMW, 1958, nr 1, ss. 3–32.

122 T. Grygier, *Warmińska Rada Ludowa w dniach rewolucji w Olsztynie w 1918 roku*, KMW, 1969, nr 4, ss. 541–569.

123 J. Chłosta, *Szkolnictwo polskie na Warmii w latach 1919–1920*, KMW, 1977, nr 3–4, ss. 377–390.

124 E. Sukertowa-Biedrawina, *Działdowszczyzna po Kongresie Wersalskim*, KMW, 1957, nr 2, ss. 71–81.

125 A. Juzwenko, *Postawa Polski wobec akcji von der Goltza i Bermond-Ławalowa w krajach bałtyckich w 1919 roku*, KMW, 1969, nr 4, ss. 571–580.

126 T. Cieślak, *Materiały o prześladowaniu przez hitlerowców ludności polskiej na terenie Warmii, Mazur i Powiśla. Raporty konsulatów polskich*, KMW, 1957, nr 3, ss. 163–168.

127 W. Wrzesiński, *Akcja germanizacyjna na Warmii, Mazurach i Powiślu w okresie rządów hitlerowskich (1933–1939)*, KMW, 1961, nr 3, ss. 413–431, nr 4, ss. 594–610.

drawina¹²⁸, Tadeusz Grygier¹²⁹, Karol Fiedor¹³⁰, Władysław Gębik¹³¹. Pozostałe trzy pozycje dotyczyły antypolskiej działalności propagandowej oraz funkcjonowania Ostdeutsche Heimatdienst. Autorami byli Bogusław Drewniak¹³², Antoni Soloma¹³³ i Zygmunt Lietz¹³⁴.

Sporo miejsca na łamach „Komunikatów” z lat 1957–1989 zajmowała również problematyka Prus Wschodnich w polityce RP, jak i w polskiej myśli politycznej okresu międzywojennego (łącznie 240 stron). Jeśli idzie o politykę państwa polskiego, to dotyczyło jej sześć pozycji, przygotowanych na podstawie polskich archiwaliów cywilnych i wojskowych. Wybijają się tutaj publikacje autorstwa Wojciecha Wrzesińskiego¹³⁵. Autorami pozostałych byli Leszek Gondek¹³⁶, Piotr Stawecki¹³⁷, Edward Palyga¹³⁸ i Małgorzata Szostakowska¹³⁹. Cztery publikacje poświęcono problematyce Prus Wschodnich w polskiej myśli politycznej okresu międzywojennego. Autorem trzech spośród nich był Wojciech Wrzesiński¹⁴⁰, a jednej Marian Mroczko¹⁴¹.

Najwięcej miejsca, bo łącznie 650 stron druku, zajęły pozycje poświęcone ruchowi polskiemu na Warmii, Mazurach i Powiślu oraz związanej z nim prasie. Na czoło wybija się pięć publikacji Wojciecha Wrzesińskiego z lat 1959–1985, dotyczących Prus Wschodnich i innych terytoriów w Niemczech zamieszkałych przez Polaków, a przygotowanych w oparciu o archiwalia, w tym akta MSZ a także prasę polską¹⁴². Po jednym artykule napisali Jan Boenigk¹⁴³ i Antoni

128 E. Sukertowa-Biedrawina, *Materiały do dziejów walki hitlerowców z ruchem polskim na Mazurach i Warmii w latach 1933–1939*, KMW, 1967, nr 1–2, ss. 157–188; eadem, *Metody walki hitlerowców z polskością na Mazurach i Warmii*, KMW, 1967, nr 4, ss. 523–546.

129 T. Grygier, *Hitlerowska polityka narodowościowa w Prusach Wschodnich*, KMW, 1969, nr 2, ss. 159–186.

130 K. Fiedor, *Formy antypolskiej działalności w Prusach Wschodnich w latach 1918–1939*, KMW, 1967, nr 4, ss. 485–517.

131 W. Gębik, *Sprawa Palasza*, KMW, 1962, nr 2, ss. 473–494.

132 B. Drewniak, *Problematyka wschodniopruska w propagandzie niemieckiej okresu międzywojennego*, KMW, 1980, nr 1, ss. 41–52.

133 A. Soloma, *Z badań nad funkcją i językiem politycznym prasy niemieckiej w Prusach Wschodnich w okresie międzywojennym*, KMW, 1982, nr 3, ss. 237–261.

134 Z. Lietz, *Ostdeutscher Heimatdienst. Materiały do antypolskiej działalności z lat 1927–1933*, KMW, 1959, nr 2, ss. 198–206.

135 W. Wrzesiński, *Między II Rzeczypospolitą a Republiką Weimarską. (Z badań nad dziejami Prus Wschodnich w latach 1919–1932)*, KMW, 1966, nr 2, ss. 249–298; idem, *Z zagadnień polityki Rzeczypospolitej wobec Prus Wschodnich w latach 1920–1928*, KMW, 1965, nr 3, ss. 451–470.

136 L. Gondek, *Działalność wywiadu polskiego w Prusach Wschodnich (1934–1939)*, KMW, 1978, nr 4, ss. 521–547.

137 P. Stawecki, *Koncepcje operacyjne polskiego Sztabu Generalnego wobec Prus Wschodnich w latach 1919–1939*, KMW, 1981, nr 2–4, ss. 381–398.

138 E. Palyga, *Konsulaty polskie w Prusach Wschodnich. Zagadnieniu prawno-ustrojowe*, KMW, 1973, nr 4, ss. 413–434.

139 M. Szostakowska, *Antoni Andrzej Zalewski – konsul Rzeczypospolitej Polskiej w Olszynie w latach 1934–1936*, KMW, 1986, nr 1–2, ss. 49–62.

140 W. Wrzesiński, *Zagadnienia Prus Wschodnich w polskiej myśli politycznej w latach 1920–1939*, KMW, 1970, nr 3, ss. 391–426; idem, *Uwagi Stanisława Srokowskiego o problemie polskim w Prusach Wschodnich w 1921 roku*, KMW, 1978, nr 4, ss. 495–520; idem, *Spory historyczne wokół Prus Wschodnich w latach 1920–1939*, KMW, 1985, nr 3–4, ss. 295–311.

141 M. Mroczko, *Problematyka wschodniopruska w myśli zachodniej Drugiej Rzeczypospolitej*, KMW, 1982, nr 4, ss. 377–396.

142 W. Wrzesiński, *Materiały do kwestii polskiej na Warmii i Mazurach po plebiscycie (1920–1921)*, KMW, 1959, nr 1, ss. 60–84; idem, *Problemy świadomości narodowej ludności polskiej na Warmii, Mazurach i Powiślu w latach 1920–1939*, KMW, 1962, nr 1, ss. 94–142; idem, *Program akcji polskiej na Mazurach w 1931 roku*, KMW, 1963, nr 3, ss. 442–461;

idem, *Polacy w Niemczech w walce o miejsce w życiu politycznym 1922–1939*, KMW, 1983, nr 1, ss. 19–34; idem, *Tradycje polskości na Warmii i Mazurach*, KMW, 1985, nr 3–4, ss. 247–256.

143 J. Boenigk, *Z dziejów walki o prawo wolnego wyboru polskich imion dla polskich dzieci w Niemczech w latach 1920–1939*, KMW, 1967, nr 3, ss. 393–400.

Soloma¹⁴⁴. Związku Polaków w Niemczech i Polskiemu Związkowi Zachodniemu poświęcił dwa artykuły, których autorami byli Marian Mroczo¹⁴⁵ oraz Andrzej Lubiński¹⁴⁶. Harcerstwo i polską kulturą fizyczną w Prusach Wschodnich zajmował się w czterech artykułach, przygotowanych w oparciu o akta MSZ, Andrzej Gąsiorowski¹⁴⁷, a spółdzielczością polską Andrzej Lubiński¹⁴⁸. Autorami biogramów działaczy polskich na Warmii i Mazurach byli: Wiktoria Żurawska i Jan Boenigk¹⁴⁹, Zygmunt Lietz¹⁵⁰, Jan Chłosta¹⁵¹ oraz Wiktor Leyk i Ryszard Otello¹⁵².

Jeśli idzie o prasę polską na Warmii i Mazurach, to jej sprawom ogólnym poświęcił dwa artykuły Leonard Smolka¹⁵³. Najwięcej, bo osiem publikacji dotyczyło „Gazety Olsztyńskiej”. Ich autorami byli: Wojciech Wrzesiński¹⁵⁴, Jan Chłosta¹⁵⁵, Andrzej Staniszewski¹⁵⁶ i Eugeniusz Tryniszewski¹⁵⁷. Czasopismu „Mazur” poświęcono cztery pozycje, w tym dwie pióra Tadeusza Cieślaka¹⁵⁸ i po jednej autorstwa Zygmunta Lietza¹⁵⁹ oraz Jana Chłosty¹⁶⁰. „Gazetą Mazurską” zajęła się Emilia Sukertowa-Biedrawina¹⁶¹, autorami artykułów o „Głosie Ewangelijnym” byli ks. Ryszard

144 A. Soloma, *Niektóre uwarunkowania wyznaniowe działalności IV Dzielniczy Związku Polaków w Niemczech*, KMW 1983, nr 1, ss. 65–83.

145 M. Mroczo, *Z działalności Związku Ochrony Kresów Zachodnich – Polskiego Związku Zachodniego na pograniczu Prus Wschodnich w latach 1921–1939*, KMW, 1977, nr 2, ss. 197–214.

146 A. Lubiński, *Uzupełnienie listy członków Związku Polaków w Niemczech Ziemi Malborskiej*, KMW, 1985, nr 1–2, ss. 81–87.

147 A. Gąsiorowski, *Harcerstwo polskie na Powiślu w latach 1920–1939*, KMW, 1972, nr 4, ss. 607–631; idem, *Harcerstwo polskie na Warmii w latach 1920–1939*, KMW, 1973, nr 4, ss. 363–412; idem, *Polska kultura fizyczna w Prusach Wschodnich i jej odbicie w prasie polonijnej (1919–1939)*, KMW, 1974, nr 4, ss. 481–509; idem, *Rola kultury fizycznej w utrwalaniu polskości na Warmii, Mazurach i Powiślu*, KMW, 1986, nr 1–2, ss. 23–47.

148 A. Lubiński, *Przyczynki do dziejów spółdzielczości na ziemi sztumskiej w drugiej połowie XIX i pierwszej XX wieku*, KMW, 1987, nr 1, ss. 77–91.

149 W. Żurawska, J. Boenigk, *Doktor Brunon Opęchowski – radca prawny Związku Polaków w Niemczech*, KMW, 1988, nr 4, ss. 589–600.

150 Z. Lietz, *Karol Mallek w latach 1920–1939*, KMW, 1973, nr 1–2, ss. 115–131.

151 J. Chłosta, *Gustaw Leyding (1899–1974)*, KMW, 1976, nr 2, ss. 197–207.

152 W. Leyk, R. Otello, *Bogumił Leyk (1860–1945)*, KMW, 1977, nr 3–4, ss. 367–375.

153 L. Smolka, *Sytuacja prawna prasy mniejszościowej w Niemczech w latach międzywojennych*, KMW, 1982, nr 4, ss. 337–346; idem, *Prasa polska w Niemczech w okresie międzywojennym*, KMW, 1983, nr 1, ss. 85–97.

154 W. Wrzesiński, *Oblicze ideowo-polityczne „Gazety Olsztyńskiej” w latach 1920–1939*, KMW, 1960, nr 2, ss. 167–212; idem, *Rola „Gazety Olsztyńskiej” w kształtowaniu i zachowaniu świadomości narodowej Polaków na Warmii (1886–1939)*, KMW, 1987, nr 2, ss. 223–241.

155 J. Chłosta, *Podstawy finansowe „Gazety Olsztyńskiej” w latach 1927–1932*, KMW, 1973, nr 4, ss. 435–445; idem, *Procesy sądowe „Gazety Olsztyńskiej”*, KMW, 1974, nr 3, ss. 239–254; idem, *Zarys dziejów dodatków do „Gazety Olsztyńskiej” w latach 1921–1939*, KMW, 1974, nr 1, ss. 3–23; idem, *Księgarnia „Gazety Olsztyńskiej”*, KMW, 1977, nr 1, ss. 73–80.

156 A. Staniszewski, *Sprawy mniejszości narodowych w łamach „Gazety Olsztyńskiej” w latach 1921–1928*, KMW, 1983, nr 1, ss. 35–64.

157 E. Tryniszewski, *Ostatni redaktor „Gazety Olsztyńskiej” Seweryn Pięniężny (junior)*, KMW, 1987, nr 2, ss. 317–324.

158 T. Cieślak, *Ostatni rocznik „Mazura”*, KMW, 1958, nr 4, ss. 405–408; idem, *Walka redakcji „Mazura” z hitlerowskim cenzurą*, KMW, 1959, nr 4, ss. 441–445.

159 Z. Lietz, *Z dziejów gazety „Mazur” 1926–1939*, KMW, 1962, nr 3, ss. 597–615.

160 J. Chłosta, *Czasopismo „Mazur” 1928–1939. Podstawy finansowe, dodatki i prześladowania pisma*, KMW, 1976, nr 4, ss. 523–536.

161 E. Sukertowa-Biedrawina, *Kulisy wydawnicze „Gazety Mazurskiej” i „Kalendarza dla Mazurów”*, KMW, 1965, nr 3, ss. 382–430.

Otello¹⁶² oraz tenże wraz z Pawłem Sową¹⁶³. „Kalendarze dla Mazurów” omówił Tadeusz Cieślak¹⁶⁴.

Analizą źródeł archiwalnych do dziejów Polaków w Prusach Wschodnich, przechowywanych w zasobach Archiwum Akt Nowych w Warszawie, zajął się Edward Kołodziej¹⁶⁵.

Szkolnictwu polskiemu, bibliotekom polskim i polskiej kulturze w Prusach Wschodnich, a więc problematyce mocno wiążącej się z ruchem polskim w tej prowincji, poświęcono łącznie 480 stron druku.

Ogólnej problematyki szkolnictwa polskiego w Prusach Wschodnich dotyczyły cztery pozycje, których autorami byli Bohdan Koziello-Poklewski¹⁶⁶ oraz tenże wraz z Wojciechem Wrzesińskim¹⁶⁷, a także Antoni Łukaszewski¹⁶⁸ i Henryk Chalupczak¹⁶⁹. Poszczególnym elementarnym szkołom polskim na Warmii i Mazurach poświęcono trzy pozycje. Ich autorami byli Stefan Koterski¹⁷⁰, Jan Boenigk¹⁷¹ oraz Bohdan Koziello-Poklewski i Wojciech Wrzesiński¹⁷². Autorami dwóch pozycji dotyczących przedszkoli polskich byli Jan Chłosta¹⁷³ oraz Henryk Chalupczak¹⁷⁴, natomiast Władysław Gębik zajął się gimnazjum kwidzyńskim¹⁷⁵. Sylwetek polskich nauczycieli na Warmii i Mazurach dotyczyły publikacje pióra Tadeusza Orackiego¹⁷⁶, Zygmunta Lietza¹⁷⁷ i Eugeniusza Tryniszewskiego¹⁷⁸.

O bibliotekach polskich w Prusach Wschodnich pisał Jan Wróblewski w sześciu artykułach opublikowanych w latach 1961–1971¹⁷⁹. W zakresie problematyki kulturalnej sprawom ogólnym

162 R. Otello, „Głos Ewangelijny” (1925–1939), KMW, 1977, nr 1, ss. 81–90.

163 R. Otello, P. Sowa, Wykaz prenumeratorów „Głosu Ewangelijnego” z lat 1937–1938, KMW, 1979, nr 2, ss. 227–230.

164 T. Cieślak, Dwa kalendarze mazurskie z 1935 roku, KMW, 1960, nr 4, ss. 544–552.

165 E. Kołodziej, Źródła do dziejów Polaków na Warmii, Powiślu i Mazurach oraz IV Dzielnicy Związku Polaków w Niemczech w okresie międzywojennym przechowywane w Archiwum Akt Nowych, KMW, 1983, nr 1, ss. 99–107.

166 B. Koziello-Poklewski, Niezrany projekt ordynacji dla szkolnictwa polskiego w Niemczech z 3 czerwca 1920 roku, KMW, 1979, nr 3, ss. 323–329.

167 B. Koziello-Poklewski, W. Wrzesiński, Starania o rozbudowę szkolnictwa polskiego na Warmii, Mazurach i Powiślu w latach 1929–1939, KMW, 1979, nr 2, ss. 183–204.

168 A. Łukaszewski, Z materiałów do dziejów szkolnictwa na Mazurach i Warmii w okresie międzywojennym, KMW, 1957, nr 1, ss. 38–49.

169 H. Chalupczak, Pomoc rządu polskiego i województw przygranicznych na rzecz działalności oświatowo-szkolnej Polaków w Niemczech w okresie międzywojennym, KMW, 1987, nr 3–4, ss. 431–465.

170 S. Koterski, Dzieje dwóch szkół polskich na Warmii w świetle ich kronik z lat 1929–1939, KMW, 1959, nr 3, ss. 303–317.

171 J. Boenigk, Śladami kroniki polskiej szkoły w Piasutnie (1931–1932). (Relacje naoczego świadka), KMW, 1969, nr 3, ss. 385–394.

172 B. Koziello-Poklewski, W. Wrzesiński, Kronika katolickiej szkoły polskiej w Nowej Kaletce, KMW, 1979, nr 1, ss. 3–9 oraz fot. kroniki, ss. 80.

173 J. Chłosta, Przyczynki do dziejów przedszkoli polskich na Warmii w latach 1927–1939, KMW, 1978, nr 3, ss. 373–386.

174 H. Chalupczak, Prywatne przedszkola polskie na terenie Niemiec w latach 1919–1939, KMW, 1982, nr 4, ss. 347–376.

175 W. Gębik, Polskie gimnazjum w Kwidzynie, KMW, 1957, nr 2, ss. 82–89.

176 T. Oracki, Sylwetki polskich nauczycieli i organizatorów szkolnictwa na Warmii, Mazurach i Powiślu w latach 1920–1939, KMW, 1961, nr 2, ss. 253–273.

177 Z. Lietz, Franciszek Jujka – nauczyciel i poeta, KMW, 1964, nr 1, ss. 91–100.

178 E. Tryniszewski, Lech Kauczor – nauczyciel szkoły polskiej w Stanclewie, KMW, 1979, nr 4, ss. 459–465.

179 J. Wróblewski, Materiały z działalności Centralnej Biblioteki Polskiej w Niemczech – Oddział: Prusy Wschodnie, 1934–1935], KMW, 1962, nr 2, ss. 454–472; idem, Ostatni rok działalności Centralnej Biblioteki Polskiej – Oddział: Pru-

poświęcony był artykuł Janusza Albina¹⁸⁰, recepcji *Krzyżaków* Henryka Sienkiewicza dwa artykuły pióra Jana Wróblewskiego¹⁸¹, twórczości Marii Zientary-Malewskiej artykuł Hanny Sawickiej¹⁸², a projektowanemu muzeum polskiemu w Olsztynie pozycja Antoniego Solomy¹⁸³. Polską kulturą muzyczną w Prusach Wschodnich zajmowali się: Maria Anna Ankudowicz¹⁸⁴, Józef Boehm¹⁸⁵ oraz Krzysztof Dariusz Szatravski¹⁸⁶.

Stosunkowo niewiele miejsca poświęcono sprawom Działdowszczyzny w II Rzeczypospolitej głównie politycznym, łącznie zaledwie 45 stron druku. Były to trzy artykuły autorstwa Wojciecha Wrzesińskiego¹⁸⁷, Emilii Sukertowej-Biedrawiny¹⁸⁸ oraz Romualda Jóźkowa¹⁸⁹.

Jeśli idzie o prezentowaną na łamach „Komunikatów Mazursko-Warmińskich” problematykę okresu międzywojennego, inną niż szeroko pojęte zagadnienia ruchu polskiego, to dotyczyła ona prawie wyłącznie dziejów partii politycznych w Prusach Wschodnich, przy czym tylko dwa artykuły poświęcono ruchowi robotniczemu. Ich autorami byli Andrzej Wakar¹⁹⁰ i Ewa Korc¹⁹¹. Więcej miejsca zajęły dzieje ruchu hitlerowskiego. Autorem trzech artykułów dotyczących źródeł archiwalnych w tym zakresie był Tadeusz Grygier¹⁹². Z kolei Bohdan Koziełło-Poklewski napisał trzy artykuły o różnych aspektach tego ruchu, przy czym dwa pierwsze opracowane zostały w oparciu o akta polskiego MSZ, natomiast trzeci, opublikowany w 1985 r., uwzględniał już źródła NSDAP¹⁹³.

Wojciech Wrzesiński, *Prusy Wschodnie 1938–1939*, KMW, 1968, nr 1, ss. 119–131; idem, *Stan i plany rozwoju polskich bibliotek na Warmii w 1965 roku*, KMW, 1969, nr 4, ss. 601–606; idem, *Dwa kursy bibliotekarsko-swieclicowe w Prusach Wschodnich*, KMW, 1969, nr 2, ss. 215–228; idem, *Rewizje polskich bibliotek na Warmii, Mazurach i Powiślu w okresie hitleryzmu*, KMW, 1970, nr 4, ss. 529–544; idem, *Księgozbiór okręgu powiślańskiego Centralnej Biblioteki Polskiej w Niemczech – Oddział Powiśle Wschodnie (1934–1938)*, KMW, 1971, nr 2–3, ss. 273–292.

180 J. Albin, *Łączność kulturalna Polaków w Niemczech z krajem w latach 1919–1939*, KMW, 1983, nr 2–3, ss. 239–265.

181 J. Wróblewski, *Ankieta „Mazura” na temat „Krzyżaków” Sienkiewicza*, KMW, 1963, nr 1, ss. 102–127; idem, *Wspomnienie i kolportaż „Krzyżaków” Henryka Sienkiewicza na Mazurach (w latach 1929–1931)*, KMW, 1970, nr 2, ss. 283–306.

182 H. Sawicka, *Spolecznie uwarunkowania twórczości Marii Zientary-Malewskiej*, KMW, 1986, nr 1–2, ss. 99–110.

183 A. Soloma, *Pierwszy program muzeum polskiego w Olsztynie z 1931 roku*, KMW, 1971, nr 2–3, ss. 267–272.

184 M. A. Ankudowicz, *Trzy nieziane listy Feliksa Nowowiejskiego do profesora wileńskiego konserwatorium Władysława Kalinowskiego*, KMW, 1979, nr 1, ss. 83–89.

185 J. Boehm, *Kształcenie organistów dla potrzeb ruchu polskiego na Powiślu i Warmii w okresie po plebiscycie*, KMW, 1980, nr 2, ss. 181–196; idem, *Roman Grabowski – muzyk i pedagog*, KMW, 1986, nr 1–2, ss. 3–22.

186 K. D. Szatravski, *Jan Lubomirski – muzyk, nauczyciel i działacz ruchu polskiego na Warmii*, KMW, 1986, nr 3–4, ss. 191–198.

187 W. Wrzesiński, *Kwestia mazurska na Działdowszczyźnie w latach 1920–1939*, KMW, 1959, nr 3, ss. 263–291.

188 E. Sukertowa-Biedrawina, *Tradycje grunwaldzkie na Działdowszczyźnie (w okresie międzywojennym)*, KMW, 1960, nr 2, ss. 163–166.

189 R. Jóźków, *Arno Kant – działacz społeczny i muzyczny Działdowszczyzny*, KMW, 1973, nr 1–2, ss. 99–114.

190 A. Wakar, *Próba analizy rozwoju ruchu robotniczego na Warmii i Mazurach w okresie lat 1921–1933*, KMW, 1968, nr 1, ss. 33–49.

191 E. Korc, *Materiały źródłowe do dziejów ruchu robotniczego w Prusach Wschodnich w latach 1933–1945, zachowane w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Olsztynie*, KWM, 1983, nr 2–3, ss. 285–293.

192 T. Grygier, *Źródła archiwalne do dziejów Prus Wschodnich okresu nazistowskiego*, KMW, 1970, nr 4, ss. 545–587; idem, *Dokumentacja dziejów Prus Wschodnich w latach 1933–1945 w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Olsztynie*, KMW, 1971, nr 1, ss. 81–124; idem, *Informacja archiwalna dla Prus Wschodnich w latach 1939–1945*, KMW, 1971, nr 2–3, ss. 293–326.

193 B. Koziełło-Poklewski, *Z badań nad stanem zatrudnienia w Prusach Wschodnich w chwili objęcia władzy przez hitlerowców*, KMW, 1976, nr 4, ss. 537–546; idem, *Przyczynki do działalności Służby Pracy w Prusach Wschodnich w latach 1931–1935*, KMW, 1977, nr 3–4, ss. 391–402; idem, *Z badań nad strukturą terytorialną NSDAP w Prusach Wschodnich w latach 1921–1933*, KMW, 1985, nr 3–4, ss. 285–293.

Dwie pozycje poświęcono problematyce źródeł do dziejów Prus Wschodnich okresu międzywojennego. Ich autorami byli Antoni Łukaszewski¹⁹⁴ i Wojciech Wrzesiński¹⁹⁵.

Jeśli idzie o okres II wojny światowej, prezentowany na łamach „Komunikatów Mazursko-Warmińskich” z lat 1957–1989, to można w tym zakresie wyróżnić cztery grupy problemowe. Do pierwszej należało sześć artykułów poświęconych działaniom wojennym na pograniczu Prus Wschodnich we wrześniu 1939 r., przygotowanych w oparciu o źródła proveniencji wojskowej. Ich autorami byli Ryszard Juszkiewicz¹⁹⁶, Włodzimierz Kozłowski¹⁹⁷ i Mieczysław Wieczorek¹⁹⁸.

Druga grupa publikacji dotyczyła Prus Wschodnich w latach II wojny światowej. Wyróżnić można tutaj trzy artykuły poświęcone sprawom ogólnym, których autorami byli Wojciech Wrzesiński¹⁹⁹ oraz Edmund Wojnowski²⁰⁰.

O wiele szerzej poruszana była problematyka prześladowań i zbrodni hitlerowskich, z uwzględnieniem jeńców wojennych, robotników przymusowych i to nie tylko z Polski, ale także z innych krajów okupowanych. Autorami jedenastu pozycji poświęconych tej problematyce byli: Tadeusz Cieślak²⁰¹, Bohdan Koziello-Poklewski²⁰², Stanisław Łagodziński²⁰³, Jadwiga Betlejewska²⁰⁴, Maria Tarnowska²⁰⁵, Stanisława Badowska i Bohdan Koziello-Poklewski²⁰⁶, Zygmunt Szultka²⁰⁷ oraz Tadeusz Swat²⁰⁸.

¹⁹⁴ A. Łukaszewski, *Z materiałów archiwalnych do dziejów Warmii i Mazur okresu międzywojennego*, KMW, 1961, nr 1, ss. 113–130.

¹⁹⁵ W. Wrzesiński, *Relacja Jędrzeja Giertycha z podróży po jeziorach mazurskich w roku 1931*, KMW, 1962, nr 3, ss. 667–678.

¹⁹⁶ R. Juszkiewicz, *Bitwa graniczna w powiecie działowskim (wrzesień 1939)*, KMW, 1974, nr 4, ss. 391–426; idem, *Bitwa pod Mławą (1–4 IX 1939)*, KMW, 1976, nr 3, ss. 329–374.

¹⁹⁷ W. Kozłowski, *Wypad Podlaskiej Brygady Kawalerii do Prus Wschodnich w 1939 roku*, KMW, 1977, nr 1, ss. 3–19; idem, *Działalność Suwalskiej Brygady Kawalerii na pograniczu Prus Wschodnich w 1939 roku*, KMW, 1978, nr 3, ss. 387–402; idem, *Polscy piechurzy w Prusach Wschodnich. Walki batalionu 135. pułku piechoty w 1939 roku*, KMW, 1980, nr 4, ss. 547–559.

¹⁹⁸ M. Wieczorek, *Rola Prus Wschodnich jako bazy wypadowej Niemiec przeciwko Polsce w 1939 roku*, KMW, 1985, nr 3–4, ss. 313–332.

¹⁹⁹ W. Wrzesiński, *Przyczynki do problemu wschodniopruskiego w czasie II wojny światowej*, KMW, 1965, nr 1, ss. 91–120; idem, *Ruch „Wolne Niemcy” a problem Prus Wschodnich (1943–1944)*, KMW, 1988, nr 3–4, ss. 417–430.

²⁰⁰ E. Wojnowski, *Problem Prus Wschodnich w okresie II wojny światowej – powrót Warmii i Mazur do Polski*, KMW, 1985, nr 3–4, ss. 333–346.

²⁰¹ T. Cieślak, *Zbrodnie olsztyńskiego landrata*, KMW, 1967, nr 3, ss. 401–404; idem, *Hitlerowcy z Prus Wschodnich w Norwegii*, KMW, 1968, nr 2, ss. 285–288.

²⁰² B. Koziello-Poklewski, *Memorial Bund Deutscher Osten z 1940 roku w sprawie polskiej w Prusach Wschodnich*, KMW, 1976, nr 3, ss. 407–422; idem, *Obywatele republik bałtyckich przymusowo zatrudniani w Trzeciej Rzeszy w latach II wojny światowej*, KMW, 1987, nr 1, ss. 93–108.

²⁰³ S. Łagodziński, *Stalag I B Hohenstein (w świetle zeznań świadków)*, KMW, 1977, nr 3–4, ss. 403–427; idem, *Z badań nad obozem Hohenbruch (według relacji świadków)*, KMW, 1976, nr 1, ss. 61–77.

²⁰⁴ J. Betlejewska, *Badania nad zbrodniczą działalnością władz okupacyjnych w powiecie nowomiejskim (1939–1945)*, KMW, 1972, nr 2–3, ss. 319–331.

²⁰⁵ M. Tarnowska, *Bibliografia martyrologii Warmii, Mazur i Powiśla w latach 1939–1945*, KMW, 1969, nr 2, ss. 229–266.

²⁰⁶ S. Badowska, B. Koziello-Poklewski, *Praca przymusowa w Prusach Wschodnich w latach II wojny światowej w świetle wspomnień*, KMW, 1974, nr 1, ss. 37–84.

²⁰⁷ Z. Szultka, *Obozy przejściowe w Słupsku dla robotników przymusowych ewakuowanych z Prus Wschodnich na przełomie 1944–1945*, KMW, 1984, nr 4, ss. 357–374.

²⁰⁸ T. Swat, *Pieśni patriotyczne polskich jeńców wojennych i robotników przymusowych w Prusach Wschodnich (1939–1945)*, KMW, 1976, nr 2, ss. 209–220.

Cztery publikacje dotyczyły działań wojennych na terenie Prus Wschodnich w 1945 r. Ich autorami byli Andrzej Skrobacki²⁰⁹, Kazimierz Sobczak²¹⁰, Ryszard Majewski²¹¹ oraz Helena Biskup²¹². Dwa artykuły, pióra Ryszarda Juszkiewicza, poświęcone były ruchowi oporu na Działdowszczyźnie, na pograniczu północnego Mazowsza i Prus Wschodnich²¹³.

Okres po 1945 roku

Warunki polityczne panujące w okresie PRL szczególnie mocno rzutowały na dobór tematów ki dziejów najnowszych po 1945 r., prezentowanych na łamach „Komunikatów Mazursko-Warmińskich” z lat 1957–1989. Dzieje te bowiem ze względów oczywistych podlegały baczniejszemu niż wcześniejsze okresy historyczne uwadze cenzury, która eliminowała nie tylko określone tematy, ale i nie dopuszczała do publikowania sformułowań, które mogły mieć charakter krytyczny wobec panującego ustroju. Te ograniczenia cenzuralne, jakim podlegało czasopismo, dają się wyraźnie odczytać już choćby z proporcji objętościowych w zakresie poruszanej w „Komunikatach” problematyki dziejów po 1945 r. Na około 2000 stron druku poświęconych temu okresowi w rocznikach z lat 1957–1989 pierwsze miejsce zajmowała oświata, kultura i nauka (780 stron – 39%), drugie zaś gospodarka (570 stron – 29%). W sumie problematyka ta zajmowała przeszło dwie trzecie objętości poświęconej dziejom po 1945 r. Z kolei życiu politycznemu poświęcono zaledwie 260 stron (13% objętości), co mówi już samo za siebie, pomijając sposób przedstawiania tej tematyki, zamierzony przez niektórych autorów, a na większości wymuszony przez działania cenzury.

Jeśli idzie o źródła archiwalne do dziejów najnowszych województwa olsztyńskiego po 1945 r. to dotyczyły ich siedem opracowań (o łącznej objętości 140 stron), których autorami byli Tadeusz Grygier²¹⁴, Maria Tarnowska²¹⁵, a także ta ostatnia wraz z Waldemarem Szlachcicem²¹⁶.

Sprawy ludnościowe zajmowały łącznie około 200 stron, dominowała klasyczna problematyka demograficzna, która obejmowała takie zagadnienia, jak rozwój liczebny ludności, jej ruch naturalny, migracje. Problematyki tej dotyczyło trzy czwarte objętości poświęconej sprawom ludnościowym. Oczywiście, że badaniom tym, zwłaszcza publikowanym do końca lat sześćdziesiątych XX w. musiało z natury rzeczy brakować dłuższej perspektywy historycznej, pozwalającej na sformułowa-

209 A. Skrobacki, *Przyczynki do nastrojów ludności Prus Wschodnich w przeddzień ofensywy radzieckiej 1945 roku*, KMW, 1976, nr 2, ss. 235–240.

210 K. Sobczak, *Wyzwolenie Warmii i Mazur w 1945 roku*, KMW, 1961, nr 1, ss. 13–20.

211 R. Majewski, *Przyczynki do wyzwolenia Warmii i Mazur w 1945 roku*, KMW, 1985, nr 1–2, ss. 105–130.

212 H. Biskup, *Malbork podczas działań wojennych w 1945 roku*, KMW, 1986, nr 1–2, ss. 63–75.

213 R. Juszkiewicz, *Z dziejów ruchu oporu w powiecie działdowskim (wrzesień 1939)*, KMW, 1968, nr 3, ss. 493–498; idem, *Oddziały partyzanckie i wywiadowcze na pograniczu północnego Mazowsza i Prus Wschodnich*, KMW, 1973, nr 3, ss. 213–254.

214 T. Grygier, *Dokumentacja archiwalna urzędów województwa olsztyńskiego z lat 1945–1950*, KMW, 1964, nr 1, ss. 346–371; idem, *Dokumentacja współczesna województwa olsztyńskiego*, KMW, 1964, nr 4, ss. 520–530.

215 M. Tarnowska, *Materiały źródłowe archiwów państwowych województwa olsztyńskiego do dziejów Warmii i Mazur w latach 1945–1950*, KMW, 1975, nr 1, ss. 31–64; eadem, *Stan zachowania i zawartość akt Urzędu Wojewódzkiego w Olsztynie z lat 1946–1950*, KMW, 1985, nr 1–2, ss. 51–74.

216 W. Szlachcic, M. Tarnowska, *akta Polskiej Partii Robotniczej w zasobie aktowym Archiwum Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Olsztynie*, KMW, 1977, nr 3–4, ss. 429–446; eadem, *akta Polskiej Partii Socjalistycznej w zasobie aktowym Archiwum Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Olsztynie*, KMW, 1978, nr 4, ss. 549–566; idem, *akta organizacji młodzieżowych z lat 1945–1948 w Archiwum Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Olsztynie*, KMW, 1980, nr 2, ss. 197–212.

nie ogólniejszych wniosków. Było to łącznie jedenaście pozycji, których autorami byli Stanisław Żyromski (siedem artykułów)²¹⁷, Władysław Wach²¹⁸ oraz Barbara Michniewska-Szczepkowska²¹⁹. Jest natomiast charakterystyczne, że dopiero w latach osiemdziesiątych ubiegłego stulecia ukazały się na łamach „Komunikatów” cztery publikacje poświęcone problematyce ludności rodzimej Warmii i Mazur, o łącznej objętości 50 stron druku. Autorami tych opracowań byli Tadeusz Baryła²²⁰, Leszek Belzyt²²¹, Andrzej Sakson²²² i Bronisław Pasierb²²³.

Jeśli idzie o problematykę gospodarki województwa olsztyńskiego, prezentowaną na łamach „Komunikatów”, to najwięcej miejsca zajmowało rolnictwo. Wiązało się to znacznej mierze z takim właśnie charakterem regionu, ale także z zainteresowaniami badawczymi ekonomistów skupionych wokół Wyższej Szkoły Rolniczej w Olsztynie. Sprawom rolnictwa poświęcono szesnaście opracowań o łącznej objętości 350 stron. Autorami artykułów, które dotyczyły głównie gospodarki chłopskiej, w mniejszym zaś stopniu gospodarki państwowej, a także osadnictwa rolnego i spółdzielczości rolniczej, byli: Bohdan Wilamowski²²⁴ oraz tenże przy współudziale Janusza Jaworowskiego²²⁵, Józefa Muchy²²⁶ i Romana Hryciuka²²⁷. Należy zwrócić uwagę na pierwszy z artykułów Bohdana Wilamowskiego, opublikowany w 1957 r. na fali odwilży popaździernikowej, w którym autor wskazywał na negatywny wpływ prób kolektywizacji z pierwszej połowy lat pięćdziesiątych na gospodarkę chłopską województwa olsztyńskiego. Kolejni autorzy to: Kazimierz Majewski²²⁸,

217 S. Żyromski, *Emigracja ludności wsi województwa olsztyńskiego do miast w latach 1953–1960*, KMW, 1962, nr 1, ss. 187–225; idem, *Przeobrażenia demograficzne w województwie olsztyńskim [w XX-leciu PRL]*, KMW, 1964, nr 3, ss. 334–345; idem, *Bilans demograficzny województwa olsztyńskiego (1945–1969)*, KMW, 1969, nr 4, ss. 607–618; idem, *Przesiedlenie ludności niemieckiej z województwa olsztyńskiego poza granice Polski w latach 1945–1950*, KMW, 1969, nr 3, ss. 395–412; idem, *Z badań nad ruchem naturalnym ludności województwa olsztyńskiego w latach 1945–1969*, KMW, 1971, nr 2–3, ss. 327–345; idem, *Procesy demograficzne w trzydziestoleciu Warmii i Mazur (1945–1974)*, KMW, 1975, nr 1, ss. 21–29; idem, *Procesy ludnościowe na Warmii i Mazurach w latach 1945–1949*, KMW, 1985, nr 3–4, ss. 363–377.

218 W. Wach, *Z zagadnień ludnościowych województwa olsztyńskiego*, KMW, 1958, nr 2, ss. 154–163.

219 B. Michniewska-Szczepkowska, *Czynnik rodzinny jako przyczyna współczesnych migracji do miasta Olsztyna*, KMW, 1985, nr 1–2, ss. 89–96; eadem, *Pochodzenie terytorialne i społeczne współczesnych imigrantów Olsztyna*, KMW, 1986, nr 3–4, ss. 209–213; eadem, *Cechy społeczno-zawodowe współczesnych imigrantów do Olsztyna u struktury funkcjonalne miasta*, KMW, 1987, nr 3–4, ss. 499–510.

220 T. Baryła, *Pierwsze badania socjologiczne nad problemem polskiej ludności rodzimej na Warmii i Mazurach w świetle memoriału z lipca 1949 roku*, KMW, 1983, nr 4, ss. 465–480.

221 L. Belzyt, *Badanie liczebności polskiej ludności rodzimej dawnych Prus Wschodnich po 1945 roku*, KMW, 1984, nr 3, ss. 277–286.

222 A. Sakson, *Liczebność ludności rodzimej na Mazurach*, KMW, 1987, nr 3–4, ss. 483–491.

223 B. Pasierb, *Przyczynek do problemu repolonizacji Warmii i Mazur*, KMW, 1989, nr 1–4, ss. 85–103.

224 B. Wilamowski, *Hamulce rozwoju gospodarki chłopskiej województwa olsztyńskiego po roku 1945*, KMW, 1957, nr 3, ss. 154–163; idem, *Rozwój mechanizacji gospodarki chłopskiej w województwie olsztyńskim*, KMW, 1965, nr 2, ss. 243–284.

225 B. Wilamowski, J. Jaworowski, *Koncepcje w zakresie osadnictwa rolniczego w województwie olsztyńskim w latach 1945–1948*, KMW, 1967, nr 3, ss. 321–360; J. Jaworowski, B. Wilamowski, *Problemy ekonomiczne słabych gospodarstw indywidualnych w województwie olsztyńskim*, KMW, 1969, nr 1, ss. 73–106.

226 B. Wilamowski, J. Mucha, *Osadnictwo wiejskie w województwie olsztyńskim po roku 1945*, KMW, 1961, nr 2, ss. 190–219; idem, *Organizacja zarządzenia oraz rozwój sił wytwórczych w gospodarstwach państwowych województwa olsztyńskiego w latach 1945–1961*, KMW, 1962, nr 1, ss. 226–270.

227 R. Hryciuk, B. Wilamowski, *Tendencje rozwoju zaopatrzenia, produkcji i skupu w gospodarce chłopskiej województwa olsztyńskiego*, KMW, 1965, nr 4, ss. 603–623.

228 K. Majewski, *Wykwalifikowana kadra w rolnictwie województwa olsztyńskiego w latach 1959 i 1963*, KMW, 1963, nr 4, ss. 617–639.

Janusz Piasny²²⁹, Mieczysław Porzuczek²³⁰, Jerzy Suchta²³¹, Tadeusz Kochanowski²³², Danuta Janina Łaniec²³³, Zbigniew Frasz²³⁴ i Stanisław Bernatowicz²³⁵. Artykuły te, jak i następne, poświęcone innym działom gospodarki, miały charakter typowych opracowań ekonomicznych, wykorzystujących przede wszystkim publikowane dane statystyczne i z oczywistych względów pozbawione dłuższej perspektywy historycznej.

Drugim działem pod względem objętości była ogólna problematyka gospodarki województwa olsztyńskiego (łączna objętość 180 stron), w tym rozwój gospodarczy, a także dochód społeczny. Obejmowała ona siedem artykułów, których autorami byli: Danuta Janina Łaniec²³⁶, Józef Pleban²³⁷, tenże wraz z Bohdanem Wilamowskim²³⁸, Roman Hryciuk²³⁹, Adam Suchowiecki²⁴⁰ oraz Stanisława Badowska i Bohdan Koziello-Poklewski²⁴¹.

Przemysłowi w województwie olsztyńskim poświęcono dwa artykuły pióra Józefa Plebana²⁴². W najobszerniejszym pod względem objętości dziale dziejów po 1945 r., dotyczącym oświaty, kultury i nauki, na pierwsze miejsce wybija się nauka (łączna objętość 290 stron). Było to pięć publikacji poświęconych genezie i rozwojowi Ośrodka Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie, opublikowane w 1988 r. w dwudziestopięciolecie placówki. Autorami ich byli Wojciech Wrzesiński²⁴³, Władysław Ogrodziński²⁴⁴, Jerzy Sikorski²⁴⁵, Stanisław Achremczyk²⁴⁶.

229 J. Piasny, *Poziom i struktura konsumpcji w gospodarstwach chłopskich na Warmii i Mazurach*, KMW, 1963, nr 4, ss. 597–616; idem, *Wytwarzanie i podział dochodów w gospodarstwach chłopskich województwa olsztyńskiego*, KMW, 1964, nr 3, ss. 289–312.

230 M. Porzuczek, *Udział Związku Samopomocy Chłopskiej w zagospodarowaniu Warmii i Mazur*, KMW, 1967, nr 1, ss. 405–418.

231 J. Suchta, *Podstawowe wskaźniki rozwoju gospodarki rolnej województwa olsztyńskiego (w XX-leciu PRL)*, KMW, 1964, nr 3, ss. 313–333; J. Suchta, P. Wójcik, *Zmiany kierunków produkcji rolniczej w województwie olsztyńskim w latach 1956–1969*, KMW, 1973, nr 4, ss. 447–469.

232 T. Kochanowski, *Z badań nad organizacją nowomiejskiego rolnictwa w latach 1945–1948*, KMW, 1974, nr 2, ss. 199–212.

233 D. J. Łaniec, *Kredytowanie rolnictwa województwa olsztyńskiego w latach 1945–1948*, KMW, 1979, nr 1, ss. 41–57.

234 Z. Frasz, *Spółdzielnie rybackie na Warmii i Mazurach w latach 1945–1949*, KMW, 1987, nr 3–4, ss. 493–497.

235 S. Bernatowicz, *Zakład Gospodarki Jeziornej w Giżycku w latach 1946–1974*, KMW, 1987, nr 1, ss. 123–130.

236 D. J. Łaniec, *Stan zniszczeń wojennych w gospodarce województwa olsztyńskiego*, KMW, 1974, nr 2, ss. 163–198.

237 J. Pleban, *Charakterystyka wybranych tendencji rozwojowych Olsztyna w latach 1947–1967*, KMW, 1971, nr 4, ss. 477–502.

238 J. Pleban, B. Wilamowski, *Z badań nad dochodem społecznym województwa olsztyńskiego*, KMW, 1964, nr 3, ss. 207–231.

239 R. Hryciuk, *Gospodarka województwa olsztyńskiego w latach 1945–1984*, KMW, 1985, nr 3–4, ss. 379–406.

240 A. Suchowiecki, *Początki spółdzielczości w województwie olsztyńskim w latach 1945–1947*, KMW, 1978, nr 1, ss. 403–431.

241 S. Badowska, B. Koziello-Poklewski, *Wspomnienia techników i inżynierów – pionierów odbudowy województwa olsztyńskiego*, KMW, 1975, nr 2, ss. 221–243.

242 J. Pleban, *Rozwój przemysłu mleczarskiego w województwie olsztyńskim w latach 1949–1963*, KMW, 1965, nr 1, ss. 471–484; idem, *Kierunki rozwoju przemysłu Warmii i Mazur w 25-lecie PRL*, KMW, 1971, nr 1, ss. 3–27.

243 W. Wrzesiński, *Dwudziestopięciolecie Ośrodka Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie*, KMW, 1988, nr 1–2, ss. 9–15.

244 W. Ogrodziński, *Uwagi o genezie i organizacji Ośrodka Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego (1961–1968)*, KMW, 1988, nr 1–2, ss. 17–69.

245 J. Sikorski, *Kształtowanie się koncepcji i rozwój organizacyjny Ośrodka Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w latach 1960–1968. Materiały źródłowe*, KMW, 1988, nr 1–2, ss. 71–135.

246 S. Achremczyk, *Kalendarium dwudziestopięciolecia działalności Ośrodka Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego*, KMW, 1988, nr 1–2, ss. 137–170.

i Danuta Jamiolkowska²⁴⁷. Dalsze cztery publikacje, pióra Edmunda Wojnowskiego²⁴⁸, Jerzego Sikorskiego²⁴⁹ i Tadeusza Filipkowskiego²⁵⁰, obrazowały stan badań nad dziejami Warmii i Mazur. Do tego trzeba dodać artykuł Włodzimierza Sulei i Wojciecha Wrzesińskiego o współczesnej świadomości historycznej mieszkańców Warmii i Mazur²⁵¹. Trzy publikacje poświęcono pozostałym problemom środowiska historycznego – pióra Emilii Sukertowej-Biedrawiny²⁵², Janusza Jasińskiego²⁵³ i Tadeusza Bierkowskiego²⁵⁴.

Działalności kulturalnej dotyczyło dziesięć publikacji o łącznej objętości 170 stron druku. Zygmunt Lietz pisał o początkach życia kulturalnego²⁵⁵, Tadeusz Bierkowski był autorem trzech artykułów poświęconych ruchowi kulturalnemu w województwie olsztyńskim w latach 1945–1949²⁵⁶. Z kolei Ryszard Tomczyk w trzech publikacjach przedstawił dzieje teatru olsztyńskiego w latach 1945–1952²⁵⁷. O ruchu wydawniczym pisali Władysław Wach²⁵⁸ oraz Jan Chłosta²⁵⁹, a o księgarstwie Romuald Szumillo²⁶⁰.

Szkolnictwu na Warmii i Mazurach, głównie w pierwszym dziesięcioleciu po 1945 r., poświęcono dwanaście publikacji o łącznej objętości przeszło 160 stron. Autorem trzech artykułów dotyczących ogólnej problematyki oświatowej był Tadeusz Filipkowski²⁶¹. Stanisław Wiśniewski w trzech publikacjach pisał o szkolnictwie podstawowym w latach 1945–1956²⁶², szkolom rolni-

247 D. Jamiolkowska, *Dwadzieścia pięć lat Ośrodka Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego*, KMW, 1988, nr 1–2, ss. 179–190.

248 E. Wojnowski, *Dzieje Warmii i Mazur w latach 1945–1964. (Stan badań)*, KMW, 1964, nr 4, ss. 531–540; idem, *Perpektywy humanistyki olsztyńskiej*, KMW, 1988, nr 1–2, ss. 171–177.

249 J. Sikorski, *Olsztyńskie środowisko naukowe i jego badania nad historią i współczesnością Warmii i Mazur*, KMW, 1985, nr 3–4, ss. 407–418.

250 T. Filipkowski, *Stan badań nad dziejami społecznymi i gospodarczymi Warmii i Mazur w 30-lecie PRL*, KMW, 1978, nr 4, ss. 505–520.

251 W. Suleja, W. Wrzesiński, *Problemy potocznej świadomości historycznej mieszkańców Warmii i Mazur*, KMW, 1981, nr 1, ss. 83–113.

252 E. Sukertowa-Biedrawina, *Ze wspomnień redaktora „Komunikatów”*, KMW, 1968, nr 2, ss. 315–355.

253 J. Jasiński, *Działalność profesora Stanisława Herbsty na rzecz Warmii i Mazur*, KMW, 1974, nr 2, ss. 107–115.

254 T. Bierkowski, *Warmińskie Towarzystwo Naukowe w Olsztynie*, KMW, 1974, nr 4, ss. 467–475.

255 Z. Lietz, *Niektóre problemy organizacji życia kulturalnego na Warmii i Mazurach w latach 1945–1946*, KMW, 1968, nr 2, ss. 289–308.

256 T. Bierkowski, *Kłuby kultury w województwie olsztyńskim w latach 1945–1949*, KMW, 1974, nr 3, ss. 255–270; idem, *Działalność Towarzystwa Teatru i Muzyki Ludowej R.P. w Olsztynie w latach 1946–1948*, KMW, 1975, nr 1, ss. 3–20;

idem, *Z dziejów ruchu kulturalno-oświatowego związków zawodowych województwa olsztyńskiego w latach 1945–1949*, KMW, 1975, nr 3, ss. 329–352.

257 R. Tomczyk, *Teatr olsztyński w latach 1945–1948*, KMW, 1975, nr 3, ss. 287–328; idem, *Rozwój organizacyjny i linia repertuarowa Teatru im. Stefana Jaracza Olsztyn – Elbląg w latach 1948–1952 (dyrektura Władysława Surzyńskiego)*, KMW, 1976, nr 2, ss. 165–183; idem, *Tendencje artystyczne Teatru im. Stefana Jaracza w latach 1948–1952*, KMW, 1977, nr 1, ss. 21–46.

258 W. Wach, *Spółdzielnia Wydawnicza „Zagom” (1945–1949)*, KMW, 1974, nr 3, ss. 318–337.

259 J. Chłosta, *„Głos Ziemi” (1945–1948)*, KMW, 1976, nr 2, ss. 221–228.

260 R. Szumillo, *Księgarstwo województwa olsztyńskiego w latach 1945–1949*, KMW, 1981, nr 2–4, ss. 399–421.

261 T. Filipkowski, *Z dziejów szkolnictwa na Warmii i Mazurach w latach 1945–1948*, KMW, 1971, nr 1, ss. 29–57; idem, *Walka z analfabetyzmem w województwie olsztyńskim w latach 1949–1951*, KMW, 1974, nr 3, ss. 271–283;

idem, *Wznowienie polskiej działalności oświatowej na Warmii i Mazurach po 1945 roku*, KMW, 1985, nr 3–4, ss. 347–362.

262 S. Wiśniewski, *Rozwój sieci szkół podstawowych w latach 1945–1955 na terenie powiatu bartoszyckiego*, KMW, 1959, nr 1, ss. 84–97; idem, *Rozwój sieci szkół podstawowych w latach 1945–1955 na terenie powiatu górowskiego*, KMW, 1960, nr 1, ss. 114–128; idem, *Rozwój sieci szkół podstawowych w latach 1945–1955 na terenie powiatu ostródzkiego*, KMW, 1960, nr 4, ss. 558–580.

czym poświęcono trzy publikacje pióra Alicji Kicowskiej²⁶³. Wreszcie o szkolnictwie średnim pisała Irena Pietrzak-Pawłowska²⁶⁴, Janina Sempioł²⁶⁵ oraz Ryszard Myśliwiec²⁶⁶. Publikacje te przyniosły bogatą faktografię o stanie szkolnictwa w okresie tużpowojennym.

Bibliotek na Warmii i Mazurach w okresie po 1945 r. dotyczyło pięć publikacji o łącznej objętości 150 stron druku. Autorem trzech był Jan Wróblewski²⁶⁷, a po jednej napisały Wanda Chelchowska²⁶⁸ oraz Cecylia Bieguszevska²⁶⁹.

Szeroko pojętemu życiu politycznemu po 1945 r. poświęcono zaledwie jedenaście pozycji o łącznej objętości 250 stron druku. Wynikało to jednak nie tylko z ograniczeń cenzuralnych, zawężających zarówno pole badawcze, jak i swobodę badań, ale świadczyło o tym, że redaktorom „Komunikatów Mazursko-Warmińskich” udało się uniknąć tak istotnych skądinąd dla historii politycznej drugiej połowy lat czterdziestych ubiegłego stulecia spraw walki władz komunistycznych z opozycją, jak referendum z 1946 r. i wybory z 1947 r. czy też unicestwienie niezależnego PSL, których w żadnej mierze nie można byłoby w warunkach politycznych PRL przedstawić w sposób zgodny z obiektywizmem naukowym. Problemy te stanowiły wszak ważny element legitymizacji panującego systemu. Był to wyraz świadomej polityki redakcyjnej. Jak pisał Janusz Jasiński, nawiązując do krytyki linii redakcyjnej czasopisma ze strony olsztyńskiego KW PZPR na przełomie lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych: „Zarzucono nam – – odwracanie się od historii najnowszej, przez którą zwykle rozumiano lata Polski Ludowej. Niewątpliwie w pewnym sensie druga pretensja była słuszna, bo jak ognia unikaliliśmy artykułów oceniających przemiany po roku 1945. natomiast godziliśmy się na materiały o charakterze faktograficznym”²⁷⁰.

Cztery pozycje poświęcone były organizowaniu władzy, przede wszystkim administracyjnej na Warmii i Mazurach w latach 1945–1947. Ich autorami byli Edmund Wojnowski²⁷¹, Tadeusz Dubicki²⁷², Franciszek Sokolowski²⁷³ i Eugeniusz Misilo²⁷⁴. Pięć pozycji dotyczyło partii i organizac-

263 A. Kicowska, *Z dziejów organizacji niższego szkolnictwa rolniczego w województwie olsztyńskim w latach 1945-1949*, KMW, 1974, nr 4, ss. 511–519; eadem, *Powstanie i organizacja średnich szkół rolniczych w województwie olsztyńskim w latach 1945-1950*, KMW, 1975, nr 1, ss. 65–77; eadem, *Organizacja średniego szkolnictwa rolniczego (stacjonarne) w województwie olsztyńskim w latach 1945-1956*, KMW, 1979, nr 4, ss. 479–488.

264 I. Pietrzak-Pawłowska, *Nauczyciele historii w okresie budowy szkolnictwa polskiego na Warmii i Mazurach 1945-1949. (Ze wspomnień)*, KMW, 1968, nr 2, ss. 309–313.

265 J. Sempioł, *Organizacja, rozwój i efektywność dydaktyczna liceów pedagogicznych w województwie olsztyńskim w latach 1945-1970*, KMW, 1978, nr 2, ss. 279–297.

266 R. Myśliwiec, *Struktura organizacyjna, system dydaktyczny i działalność koncertowa Szkoły Muzycznej w Szczyminie w latach 1948-1951*, KMW, 1986, nr 1–2, ss. 111–119.

267 J. Wróblewski, *Rozwój bibliotek powszechnych w powiecie olsztyńskim w latach 1946-1959*, KMW, 1960, nr 3, ss. 395–412; idem, *Publiczne biblioteki powszechne województwa olsztyńskiego w latach 1946-1959*, KMW, 1961, nr 1, ss. 69–113; idem, *Przyczynki do dziejów bibliotek gminnych i punktów bibliotecznych w województwie olsztyńskim w latach 1948-1950*, KMW, 1980, nr 3, ss. 427–436.

268 W. Chelchowska, *Biblioteki pedagogiczne w województwie olsztyńskim w latach 1945-1972*, KMW, 1974, nr 2, ss. 117–162.

269 C. Bieguszevska, *Dzieje Biblioteki Głównej Wyższej Szkoły Rolniczej w Olsztynie*, KMW, 1964, nr 3, ss. 372–387.

270 J. Jasiński, *Z dziejów*, s. 217.

271 E. Wojnowski, *Grupa Operacyjna Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów i Ministerstwa Przemysłu na Prusy Wschodnie*, KMW, 1966, nr 4, ss. 552–557.

272 T. Dubicki, *Początki działalności Grupy Operacyjnej KERM „Prusy Wschodnie” na terenie Warmii i Mazur (10 marca 1945 – trzecia dekada maja 1945)*, KMW, 1981, nr 1, ss. 37–54.

273 F. Sokolowski, *Z badań nad administracją Okręgu Mazurskiego 1945-1946*, KMW, 1974, nr 3, ss. 291–311.

274 E. Misilo, *Wojewódzki Urząd Informacji i Propagandy w Olsztynie (1945-1947)*, KMW, 1981, nr 1, ss. 55–85.

cji politycznych, Polską Partią Robotniczą zajął się Kazimierz Rokoszewski²⁷⁵, a Polską Partią Socjalistyczną Edmund Wojnowski²⁷⁶, natomiast organizacjami młodzieżowymi do powstania Związku Młodzieży Polskiej Krystyna Nowosielska²⁷⁷. O Stronnictwie Pracy pisał Roman Sławiński²⁷⁸, a o Polskim Związku Zachodnim Tadeusz Baryła²⁷⁹. Zbrojną opozycję wobec władzy w sposób opisowy przedstawili Jan Golec²⁸⁰ i Bohdan Łukaszewicz²⁸¹.

Jeśli idzie o różne inne zagadnienia dla okresu po 1945 r. przedstawiane na łamach „Komunikatów Mazursko-Warmińskich” z lat 1957–1898, to służbie zdrowia poświęcił swoją uwagę Andrzej Skrobacki²⁸², ochronie przeciwpożarowej w pierwszych latach po 1945 r. Władysław Świeczkowski²⁸³, natomiast Andrzej Sakson przedstawił obraz Polski propagowany przez „Ziomkostwo Prusy Wschodnie”²⁸⁴.

„Komunikaty Mazursko-Warmińskie” w latach 1990–2006

Po przemianach ustrojowych w 1989 r. dzieje XIX i XX w. prezentowane na łamach „Komunikatów Mazursko-Warmińskich” z lat 1990–2006 zajęły około 2750 stron w porównaniu do około 7100 stron w trzydziestu trzech rocznikach czasopisma z lat 1957–1989, a więc w czasie tylko dwukrotnie dłuższym. Oznaczałoby to wyraźny spadek zainteresowania tym okresem dziejów potraktowanym łącznie. Jednocześnie zmieniły się proporcje w prezentowaniu czterech podokresów tych dwóch stuleci. I tak, o ile w rocznikach do 1989 r. lata 1800–1918 zajmowały 33%, latom 1918–1920 poświęcono 6%, okresowi 1920–1945 również 33%, a okresowi po 1945 r. 28% objętości dotyczącej XIX i XX stulecia, to w rocznikach 1990–2006 proporcje te wynosiły odpowiednio: 34%, 2%, 17% oraz 47% objętości. Różnice te wystąpią jeszcze wyraźniej, jeśli wydzielimy roczniki „Komunikatów” z lat 1996–2006. Wówczas proporcje te wynoszą: 29% (1800–1918), 2% (1918–1920), 13% (1920–1945) i aż 56% zajął okres po 1945 r. Nie bez wpływu na tę zmianę proporcji było odejście na zawsze w pierwszej połowie lat dziewięćdziesiątych kilku historyków starszego pokolenia, a mianowicie Władysława Chojnackiego, Andrzeja Skrobackiego, Stanisława Szostakowskiego i Andrzeja Wakara, dobrze orientujących się w XIX-wiecznych archiwaliach niemieckich. Z młodszego pokolenia doszedł ze środowiska olsztyńskiego tylko Grzegorz Jasiński, badacz dziejów Mazur i Kościoła ewangelickiego. Charakterystyczne, że np. w latach 2002–2003 nie pojawiła się ani jedna publikacja dla lat 1800–1918, a w latach 2004–2006 występowały tylko nieliczne.

275 K. Rokoszewski, *Rola Polskiej Partii Robotniczej w kształtowaniu władzy ludowej i procesie integracji na Mazurach i Warmii w latach 1945–1947*, KMW, 1962, nr 2, ss. 337–356.

276 E. Wojnowski, *Z dziejów Polskiej Partii Socjalistycznej na Warmii i Mazurach w latach 1945–1948*, KMW, 1965, nr 4, ss. 581–602.

277 K. Nowosielska, *Udział organizacji młodzieżowych w życiu politycznym Warmii i Mazur (1945–1948)*, KMW, 1974, nr 4, ss. 427–466.

278 R. Sławiński, *Stronnictwo Pracy w województwie olsztyńskim w latach 1946–1950*, KMW, 1979, nr 4, ss. 467–478.

279 T. Baryła, *Działalność Polskiego Związku Zachodniego w Okręgu Mazurskim*, KMW, 1984, nr 3, ss. 265–276.

280 J. Golec, *Podziemie zbrojne na Warmii i Mazurach w latach 1945–1948. Z badań nad genezą, strukturą i działalnością*, KMW, 1983, nr 4, ss. 435–453.

281 B. Łukaszewicz, *Straty obozu lewicy rewolucyjnej w województwie olsztyńskim w latach 1945–1950. Materiały biograficzne*, KMW, 1982, nr 1–2, ss. 17–49.

282 A. Skrobacki, *Olsztyńska Poliklinika w latach 1945–1969*, KMW, 1971, nr 1, ss. 59–76.

283 W. M. Świeczkowski, *Struktura organizacyjna ochrony przeciwpożarowej w województwie olsztyńskim w latach 1945–1949*, KMW, 1986, nr 1–2, ss. 77–98.

284 A. Sakson, *Obraz Polski i Polaka w działalności „Ziomkostwa Prusy Wschodnie” (Landmannschaft Ostpreussen)*, KMW, 1983, nr 2–3, ss. 267–277.

Jeśli idzie o problematykę dziejów okresu 1800–1918 na łamach roczników „Komunikatów Mazursko-Warmińskich” z lat 1990–2006, to widać również pewną zmianę zainteresowań. I tak szeroko pojęta tematyka polskiego ruchu narodowego i jego uwarunkowań obejmowała około 380 stron druku, tj. 42% w porównaniu do 69% w rocznikach czasopisma z lat 1957–1989, kiedy to był to w czasie dwa razy dłuższym zajmowała ona aż 1800 stron druku.

W rocznikach „Komunikatów” z lat 1990–2006 polityce germanizacyjnej poświęcono pięć opracowań. Ich autorami byli Adam Galos²⁸⁵, Janusz Jasiński²⁸⁶, Grzegorz Jasiński²⁸⁷, Edmund Wojnowski²⁸⁸ oraz Ewa Korc²⁸⁹. Problematyki świadomości narodowej na Warmii i Mazurach dotyczyły dwie pozycje Janusza Jasińskiego²⁹⁰, jedna Władysława Ogrodzińskiego²⁹¹, natomiast w szerszym kontekście podjął tę tematykę Wojciech Wrzesiński²⁹². Prasie polskiej na Warmii poświęcono trzy niewielkie opracowania – pióra Janusza Jasińskiego²⁹³, Jerzego Kielbika²⁹⁴ i Grażyny Gzelli²⁹⁵. Warmii i Mazurom w oczach Polaków innych dzielnic dotyczyło siedem pozycji o łącznej objętości około 60 stron. W trzech omówiono kwestię Prus Wschodnich w polskiej myśli politycznej – były to artykuły Mariana Mroczki²⁹⁶, Teresy Kulak²⁹⁷, Leonarda Smolki²⁹⁸. Kolejne trzy poświęcono obrazowi Warmii i Mazur albo całych Prus Wschodnich na łamach prasy polskiej lub w relacjach podróżników polskich. Autorami tych opracowań byli Teresa Kulak²⁹⁹, Grzegorz Świdorski³⁰⁰ i Małgorzata Sztąberska³⁰¹. Norbert Kasparek przedstawił obraz Prus Wschodnich w okresie Księstwa Warszawskiego³⁰².

285 A. Galos, *Z dziejów genezy jednego paragrafu*, KMW, 1994, nr 2–3, ss. 247–259.

286 J. Jasiński, *Polityka językowa nadprzydenta Theodora von Schöna w pierwszej połowie XIX wieku*, KMW, 1998, nr 4, ss. 571–586.

287 G. Jasiński, *Nauzwyczajna wizytacja szkolna na Mazurach w 1884 roku*, KMW, 1998, nr 3, ss. 433–458.

288 E. Wojnowski, *Olsztyn jako siedziba rejencji (1905–1914)*, KMW, 1992, nr 2, ss. 147–153.

289 E. Korc, *Zmiany administracyjno-terytorialne na obszarze byłych Prus Wschodnich ze szczególnym uwzględnieniem terenu województwa olsztyńskiego*, KMW, 1997, nr 1, ss. 3–22.

290 J. Jasiński, *Warmia wobec Prus i niemieckości w XIX wieku w świetle ewangelickiego czasopisma (1876)*, KMW, 1990, nr 1, ss. 35–40; idem, *Trzej historycy warmińscy drugiej połowy XIX wieku (Anton Eichhorn, Franz Hipler, Karol Elian Sieniawski) o dawnej tożsamości warmińskiej*, KMW, 2006, nr 4, ss. 513–542.

291 W. Ogrodziński, *„Pieśni ludu z nad Górnej Drwęcy...” 160 lat od powstania dzieła Gustawa Gizewiusza*, KMW, 2000, nr 3, ss. 345–381.

292 W. Wrzesiński, *Kresowe ojczyzny Polaków*, KMW, 1995, nr 4, ss. 385–396.

293 J. Jasiński, *Pomiędzy „Gazetę Olsztyńską” a „Nowinami Warmińskimi” (1890–1891)*, KMW, 1996, nr 3, ss. 379–387.

294 J. Kielbik, *Warmia w świetle doniesień „Gazety Olsztyńskiej” na przełomie wieków*, KMW, 2005, nr 4, ss. 579–583.

295 G. Gzella, *„Prawdziwy Ewangelik Polski” – mazurskie „pismo dla ludu”*, KMW, 1990, nr 1–4, ss. 19–24.

296 M. Mroczko, *Aspiracje i zagrożenia. Kwestia Prus Wschodnich w polskiej myśli politycznej (od końca XIX wieku do pierwszych lat Polski Niepodległej)*, KMW, 1994, nr 2–3, ss. 261–269.

297 T. Kulak, *Warmia i Mazury w publicystyce Jana Ludwika Popławskiego na łamach „Prawdy” i „Głosu”*, KMW, 1993, nr 2, ss. 189–199.

298 L. Smolka, *Prusy Wschodnie w życiu i twórczości Bolesława Limanowskiego (przed rokiem 1918)*, KMW, 1991, nr 2, ss. 179–187.

299 T. Kulak, *Obecność Warmii i Mazur w endeckiej prasie dla ludu przed I wojną światową jako element kształtowania świadomości narodowej*, KMW, 1991, nr 1–2, ss. 37–49.

300 G. Świdorski, *Obraz Prus Wschodnich w świetle relacji podróżników polskich z ziem zaboru rosyjskiego w pierwszej połowie XIX wieku*, KMW, 2005, nr 4, ss. 565–574.

301 M. Sztąberska, *Prusy Wschodnie w warszawskiej prasie etnograficzno-historycznej drugiej połowy XIX wieku*, KMW, 2005, nr 4, ss. 575–578.

302 N. Kasparek, *Polskie zainteresowania Prusami Wschodnimi w dobie Księstwa Warszawskiego*, KMW, 1994, nr 2–3, ss. 229–237.

Dzieje XIX i XX wieku na łamach „Komunikatów Mazursko-Warmińskich” 407

Sześć artykułów dotyczyło Wojciecha Kętrzyńskiego i jego działalności. Ich autorami byli Wojciech Wrzesiński³⁰³, Jerzy Sikorski³⁰⁴, Andrzej Staniszewski³⁰⁵, Grzegorz Jasiński³⁰⁶, Józef Dużyk³⁰⁷ i Yaroslav Senyk³⁰⁸. Biografie działaczy polskich i mazurskich lub badaczy regionu w XIX w. dotyczyło pięć opracowań, których autorami byli Grzegorz Jasiński³⁰⁹, Danuta Kasperek³¹⁰, Jan Chłosta³¹¹ i Wiesław Bieńkowski³¹². Norbert Kasperek, który zasilal swoimi artykułami „Komunikaty” już w poprzednim okresie ukazywania się czasopisma, był autorem dwóch opracowań poświęconych odgłosom powstania listopadowego w Prusach³¹³.

Nową jakość stanowiło bez wątpienia pojawienie się w latach 1993–2001, i to w liczbie dzieł pięciu (o łącznej objętości ponad 200 stron), opracowań poświęconych dziejom Kościoła ewangelickiego w Prusach Wschodnich w XIX i na początku XX w. Autorem siedmiu z nich, opartych na szerokiej kwerendzie zasobów Centralnego Archiwum Ewangelickiego w Berlinie, m.in. akt centralnych urzędów państwa pruskiego, tudzież akt lokalnych, był Grzegorz Jasiński³¹⁴. Po jednej pozycji opracowali Władysław Nowak³¹⁵ i Paweł Fijałkowski³¹⁶. O wiele skromniej przedstawiał się dorobek „Komunikatów”, jeśli idzie o Kościół katolicki na Warmii, a to ze względu na „konkurencję” „Studiów Warmińskich”, w których publikują swoje opracowania duchowni historycy Kościoła. Autorami artykułów w „Komunikatach Mazursko-Warmińskich” byli Robert Traba³¹⁷, Małgorzata Napiórkowska³¹⁸ i Kazimierz Łatak³¹⁹.

-
- 303 W. Wrzesiński, *Poglądy polityczne Wojciecha Kętrzyńskiego*, KMW, 1991, nr 1–2, ss. 3–14.
- 304 J. Sikorski, „*Moje serce zawsze polskie...*”. *O Wojciechu Kętrzyńskim w 160-lecie urodzin*, KMW, 1998, nr 4, ss. 601–610.
- 305 A. Staniszewski, *Wojciech Kętrzyński na łamach prasy pomorskiej i wielkopolskiej*, KMW, 1992, nr 1, ss. 47–60.
- 306 G. Jasiński, *Wrocławski zbiór korespondencji Wojciecha Kętrzyńskiego*, KMW, 1991, nr 1–2, ss. 29–36.
- 307 J. Dużyk, *Wojciecha Kętrzyńskiego związki naukowe z Krakowem*, KMW, 1991, nr 1–2, ss. 15–28.
- 308 Y. Senyk, *Materiały do biografii Wojciecha Kętrzyńskiego w zbiorach Działu Rękopisów Lwowskiej Biblioteki Narodowej im. W. Stefanyka NAN Ukrainy*, KMW, 1999, nr 1, ss. 123–130.
- 309 G. Jasiński, *Jan Jenczo (1974–1884) – mazurski gospodarz z Markowskich*, KMW, 1992, nr 2, ss. 127–146; idem, *Wspomnienia Johanna Mrowitzkiego, nauczyciela szkoły parafialnej na Mazurach*, KMW, 1993, nr 4, ss. 529–545.
- 310 D. Kasperek, *Studia ks. Walerego Barczewskiego w Braniewie i w Eichstätt (maj 1879 – grudzień 1883)*, KMW, 2001, nr 4, ss. 539–550.
- 311 J. Chłosta, *Listy ks. Wojciecha Mondrego do Eugeniusza Buchhalza z lat 1909–1912*, KMW, 2005, nr 1, ss. 89–96.
- 312 W. Bieńkowski, *Oskar Kolberg w Królewcu w 1875 roku*, KMW, 1992, nr 3–4, ss. 341–349.
- 313 N. Kasperek, *Ewolucja stanowiska Theodora von Schönau wobec powstania listopadowego*, KMW, 1998, nr 4, ss. 587–599; idem, *Żołnierze powstania listopadowego w Prusach. Powroty i emigracja*, KMW, 1993, nr 1, ss. 77–94.
- 314 G. Jasiński, *Superintendent Gottfried Schulz (1791–1867) i jego poglądy na sprawy mazurskie*, KMW, 1993, nr 3, ss. 413–429; idem, *Urząd wicegenerałego superintendenta – próba sanacji Kościoła ewangelickiego na Mazurach (1868–1876)*, KMW, 1996, nr 1, ss. 45–65; idem, *Dziennik Ottona Kirchnera, ewangelickiego duchownego z Miłomłyna z 1854 roku*, KMW, 1996, nr 4, ss. 571–598; idem, *U źródeł gromadkarstwa. O grupie „świętych” na Mazurach*, KMW, 1996, nr 3, ss. 369–377; idem, *Pomiędzy sektą a kościołem. Gromadkarze litewscy i mazurscy w XIX wieku (do 1885 roku)*, KMW, 1999, nr 1, ss. 17–42; idem, *Ewangelickie seminarium nauczycielskie w Rozogach (1866–1884)*, KMW, 2000, nr 3, ss. 383–423; idem, *Zmiany w sieci parafialnej Kościoła ewangelickiego na Mazurach w XIX wieku*, KMW, 2001, nr 3, ss. 359–401; idem, *Dom sierot im. Friedricha Ballnusa w Olecku – przykład zakładu opiekuńczego na Mazurach w XIX wieku*, KMW, 2001, nr 1, ss. 33–46.
- 315 W. Nowak, *Święty Józef w postylografii ewangelickiej w XIX wieku na Mazurach*, KMW, 1994, nr 4, ss. 431–435.
- 316 P. Fijałkowski, *Między tradycją a nowoczesnością – „Nowy pieśnioksiąż...” Krzysztofa Celestyna Mrongowiusza*, KMW, 1998, nr 3, ss. 363–382.
- 317 R. Traba, *Ultramontанизm – pojęcie i jego znaczenie w propagandzie politycznej w Prusach Wschodnich na przełomie XIX i XX wieku*, KMW, 1994, nr 2–3, ss. 239–246.
- 318 M. Napiórkowska, *Działalność wychowawcza i oświatowa Zgromadzenia Sióstr św. Katarzyny w diecezji warmińskiej w latach 1870–1939*, KMW, 1996, nr 4, ss. 539–558.
- 319 K. Łatak, *Rodziny Barbary Samulowskiej wizjonerki gietrzwałdzkiej*, KMW, 2005, nr 3, ss. 433–441.

Jeśli idzie o sprawy ludnościowe, to pojawiły się dwa pierwsze od 1957 r. opracowania poświęcone Żydom, choć dotyczyły Malborka, który w omawianym okresie należał administracyjnie do Prus Zachodnich. Ich autorem był Krzysztof Lewalski³²⁰.

Niewiele miejsca na łamach „Komunikatów” zajmowała historia gospodarcza XIX i początków XX w. Były to trzy opracowania autorów spoza Olsztyna. Na reformy agrarne zwrócił uwagę Bohdan Wachowiak³²¹, a sprawami kolejnictwa w Prusach Wschodnich zajął się Andrzej Piątkowski³²².

Działaniom wojennym na terenie Prus Wschodnich jedno opracowanie poświęcił Gennadij Kretinin. Dotyczyło ono bitwy pod Frydlandem w 1807 r.³²³ Dwa artykuły na temat inwazji rosyjskiej na Prusy Wschodnie w czasie I wojny światowej napisali Michał Wrzosek³²⁴ i Bruno Riediger³²⁵. Jurij Kostiaszow pisał o rosyjskim spojrzeniu na Prusy Wschodnie³²⁶.

Prasie niemieckiej Prus Wschodnich poświęcono dwa opracowania – pióra Roberta Traby³²⁷ i Małgorzaty Szostakowskiej³²⁸.

Królewcę i Uniwersytetu Królewieckiego dotyczyły trzy opracowania o łącznej objętości 40 stron druku. W przypadku Królewca autorami byli Janusz Jasiński³²⁹, Norbert Kasperek³³⁰ i Sławomir Kalembka³³¹. Natomiast uniwersytetem zajęli się Klaus Bürger³³², Steffen Dietzsch³³³ oraz Janusz Małek³³⁴.

Jedno opracowanie poświęcono gimnazjum olsztyńskiemu. Jego autorem był Andrzej Wakar³³⁵.

Restauracja i ochrona zabytków były tematem czterech opracowań. Ich autorzy to Artur Dobry³³⁶, Krzysztof Lewalski³³⁷ i Wiktor Łyjak³³⁸.

320 K. Lewalski, *Z dziejów gminy żydowskiej w Malborku (1813–1938)*, KMW, 1995, nr 4, ss. 351–365; idem, *Statut żydowskiego bractwa pogrzebowego „Chevra Kadischa” w Malborku*, KMW, 2001, nr 3, ss. 433–449.

321 B. Wachowiak, *Początki reform agrarnych na Pomorzu (od Szczecina po Klajpedę)*, KMW, 1996, nr 4, ss. 525–537.

322 A. Piątkowski, *Z historii linii kolejowej Wystruć – Klajpeda*, KMW, 2000, nr 3, ss. 425–453; idem, *Z dziejów Wschodniopruskiej Kolei Południowej. Magistrala zbożowa Pilawa – Królewiec – Prostki w latach 1863–1903*, KMW, 2004, nr 2, ss. 163–194.

323 G. Kretinin, *Bitwa pod Frydlandem w historiografii rosyjskiej*, KMW, 1998, nr 2, ss. 231–239.

324 M. Wrzosek, *Działania militarne w Prusach Wschodnich 1914–1915*, KMW, 1997, nr 4, ss. 531–554.

325 B. Riediger, *Rosjanie na Warmii w 1914 roku. Przyczynki do cierpienia ludności cywilnej*, KMW, 1996, nr 1, ss. 67–79.

326 J. Kostiaszow, *Prusy Wschodnie w oczach Rosjan*, KMW, 2006, nr 1, ss. 99–105.

327 R. Traba, *Projekt założenia nowego organu prasowego Warmińskiego Związku Diecezjalnego Katolickich Stowarzyszeń Robotniczych z 1912 roku*, KMW, 1990, nr 1–2, ss. 29–33.

328 M. Szostakowska, *„Königsberger Hartungsche Zeitung” w latach 1660–1933*, KMW, 1992, nr 2, ss. 109–126.

329 J. Jasiński, *Królewiec wobec Polski w latach 1830–1864*, KMW, 1992, nr 3–4, ss. 275–285.

330 N. Kasperek, *Królewiec w kręgu polskich zainteresowań w pierwszej połowie XIX wieku (do Wiosny Ludów)*, KMW, 1992, nr 3–4, ss. 287–295.

331 S. Kalembka, *Królewiec i Berlin widziane w 1817 roku okiem architekta wileńskiego. Raport Karola Podczaszskiego*, KMW, 1997, nr 2, ss. 175–184.

332 K. Bürger, *Studenci Uniwersytetu w Królewcu (1817–1844)*, KMW, 1995, nr 2, ss. 143–147.

333 S. Dietzsch, *Fakultet filozofii Uniwersytetu w Królewcu 1744–1844*, KMW, 1995, nr 1, ss. 45–52.

334 J. Małek, *Życie codzienne królewieckiej Albertyny w początkach XIX wieku w świetle pamiętnika studenta z Pomorza Zachodniego Karola Bogumila Rehsera*, KMW, 2005, nr 4, ss. 561–564.

335 A. Wakar, *Z dziejów olsztyńskiego szkolnictwa w XIX wieku. Od upadku szkoły łacińskiej do założenia gimnazjum*, KMW, 1993, nr 1, ss. 61–76.

336 A. Dobry, *Dziewiętnastowieczne prace restauracyjne w zespole zamkowo-katedralnym w Kwidzynie*, KMW, 1994, nr 1, ss. 35–42; idem, *Budownictwo malborskie drugiej połowy XIX wieku i początku XX wieku*, KMW, 1996, nr 3, ss. 389–408.

337 K. Lewalski, *Powstanie i działalność Verein für die Herstellung und Ausschmückung der Marienburg (Towarzystwo Odbudowy i Upiększania Zamku Malborskiego) 1884–1945*, KMW, 1995, nr 2, ss. 149–166.

338 W. Z. Łyjak, *Katalog firmy organizatorskiej „August Terletzki” z Elbląga (1857–1908)*, KMW, 1999, nr 1, ss. 43–63.

Dzieje XIX i XX wieku na łamach „Komunikatów Mazursko-Warmińskich” 409

Lata 1918–1920

Wyrazem ograniczenia udziału okresu 1918–1920 w objętości „Komunikatów Mazursko-Warmińskich” w siedemnastu rocznikach czasopisma z lat 1990–2006 był fakt, że tylko w sześciu ukazało się po jednej publikacji dotyczącej wspomnianego przedziału, w tym pięć odnosiło się do problematyki plebiscytowej. Mogło dać tutaj o sobie znać nasycenie tą tematyką w poprzednim okresie, tym bardziej, że dotychczas w większości wypadków sięgano głównie do źródeł proveniencji polskiej. Autorami tych publikacji byli: Wojciech Wrzesiński³³⁹, Adam Szymanowicz³⁴⁰, Józef Dużyk³⁴¹, Edward Czapiewski³⁴² oraz Adam Górnicki i Janusz Hochleitner³⁴³.

Lata 1920–1945

Jeśli idzie o publikacje dotyczące okresu 1920–1945 w rocznikach „Komunikatów Mazursko-Warmińskich” z lat 1990–2006, to w porównaniu z latami 1957–1989 nastąpiło większe zróżnicowanie prezentowanej problematyki. O ile w latach 1957–1989 okresowi międzywojnemu (1920–1939) poświęcono blisko cztery piąte objętości, z tego szeroko pojętemu ruchowi polskiemu i jego uwarunkowaniom 90%, natomiast Prusom Wschodnim jedną piątą objętości dotyczącej całego okresu 1920–1945, to w „Komunikatach Mazursko-Warmińskich” z lat 1990–2006 mamy do czynienia z innymi proporcjami. I tak, z około 480 stron druku poświęconych okresowi 1920–1945 na lata 1920–1939 przypadło około dwóch trzecich, a na okres II wojny światowej pozostała jedna trzecia objętości. Z objętości zajmowanej przez okres międzywojenny sprawom szeroko pojętego ruchu polskiego i jego uwarunkowaniom poświęcono 55%, a pozostałe 45% dotyczyło już bardziej zróżnicowanej problematyki w porównaniu z tą, jaka była prezentowana na łamach „Komunikatów Mazursko-Warmińskich” do 1989 r.

Stosunków polsko-niemieckich i polityki niemieckiej wobec Polaków w latach 1920–1939 dotyczyły trzy publikacje. Ich autorami byli Krzysztof Ruchniewicz³⁴⁴, Włodzimierz Spaleniak³⁴⁵ i Bohdan Koziello-Poklewski³⁴⁶.

339 W. Wrzesiński, *Prawo do samostanowienia czy utrwalania suwerenności państwowej? Plebiscyty wschodniopruskie 1920 roku*, KMW, 2000, nr 4, ss. 617–623.

340 A. Szymanowicz, *Udział Oddziału II Sztabu Generalnego Ministerstwa Spraw Wojskowych w pracach plebiscytowych na Warmii, Mazurach i Powiślu w 1920 roku*, KMW, 2004, nr 4, ss. 515–530; idem, *Naczelna Komenda Organizacji Harcerskiej na Warmię i Mazury (1920 rok)*, KMW, 2005, nr 3, ss. 253–259.

341 J. Dużyk, *Współpraca Wincentego Ludostawskiego z Polskim Biurem Prac Kongresowych w Paryżu w 1919 roku*, KMW, 1993, nr 3, ss. 431–436.

342 E. Czapiewski, *„Dziennik Poznański” wobec kwestii Warmii i Mazur w okresie plebiscytu*, KMW, 1994, nr 2–3, ss. 281–284.

343 A. Górnicki, J. Hochleitner, *Sytuacja ekonomiczna parafii św. Wojciecha w Elblągu w 1919 roku w świetle wydatków*, KMW, 2006, nr 4, ss. 553–563.

344 K. Ruchniewicz, *Jeszcze raz o spotkaniu Stressemanna z Pilsudskim w grudniu 1927 r. w Genewie*, KMW, 1995, nr 2, ss. 183–188.

345 W. Spaleniak, *Konwencja polsko-niemiecka z 24 listopada 1927 roku w sprawie polskich robotników rolnych*, KMW, 1996, nr 4, ss. 663–682.

346 B. Koziello-Poklewski, *Niemieckie władze oświatowe wobec projektu ordynacji dla szkolnictwa polskiego w Niemczech*, KMW, 1991, nr 4, ss. 265–275.

Z kolei polskiej współpracy z ruchem polskim w Prusach Wschodnich oraz temu ostatniemu regionowi w polskiej myśli politycznej dotyczyły trzy publikacje – pióra Jana Wróblewskiego³⁴⁷, Leonarda Smolki³⁴⁸ i Teresy Kulak³⁴⁹.

Szeroko pojętemu ruchowi polskiemu na Warmii i Mazurach w latach 1920–1939, w tym także szkolem i działaczom polskim, poświęcono osiem pozycji o łącznej objętości około 80 stron druku. Ich autorami byli Bohdan Koziello-Poklewski³⁵⁰, Tadeusz Filipkowski³⁵¹, Henryk Chalupczak³⁵², Zenona Rondonańska³⁵³, Jan Wróblewski³⁵⁴, Tadeusz Oracki³⁵⁵ i Piotr Stawecki³⁵⁶. Natomiast Działdowszczyzny w okresie międzywojennym dotyczyła publikacja przygotowana przez Wojciecha Wrzesińskiego³⁵⁷.

Życiu politycznemu w Prusach Wschodnich, w tym zwłaszcza ruchowi hitlerowskiemu w tym regionie Niemiec w oparciu o akta NSDAP, poświęcono sześć pozycji o łącznej objętości 90 stron druku. Ich autorami byli: Bohdan Koziello-Poklewski³⁵⁸, Andrzej Gąsiorowski³⁵⁹, Adam Szymanowicz³⁶⁰ i Wojciech Skóra³⁶¹.

O Litwinach wschodniopruskich pisała Małgorzata Szostakowska³⁶².

Podobnie jak do 1989 r. niewiele miejsca na łamach „Komunikatów Mazursko-Warmińskich” zajmowała problematyka historii gospodarczej i społecznej Prus Wschodnich. Dotyczyły jej dwie pozycje – pióra Bohdana Koziello-Poklewskiego³⁶³ i Jerzego Kielbika³⁶⁴.

347 J. Wróblewski, *Udział Karola Estreichera (ml.) w pomocy kulturalnej Polakom w Prusach Wschodnich*, *KMW*, 1991, nr 1–2, ss. 79–87.

348 L. Smolka, *Publicystyka Bolesława Limanowskiego o Prusach Wschodnich (po 1918 roku)*, *KMW*, 1991, nr 1–2, ss. 51–68.

349 T. Kulak, „Nie dokończona” wojna z Niemcami. Zagadnienie polskiej ekspansji nad Odrę i Bałtyk w międzywojennej publicystyce Stanisława Grabskiego, *KMW*, 1994, nr 2–3, ss. 295–306.

350 B. Koziello-Poklewski, *Stan ruchu polskiego w rejencji olsztyńskiej w 1933 roku w opinii prezydenta rejencji*, *KMW*, 1993, nr 2, ss. 201–208.

351 T. Filipkowski, *Uczniowie szkół polskich na Warmii w latach 1929–1939*, *KMW*, 1993, nr 3, ss. 437–447.

352 H. Chalupczak, *Polsko-Katolickie Towarzystwo Szkolne na Warmię (1921–1939)*, *KMW*, 1995, nr 3, ss. 249–265; idem, *Polsko-Katolickie Towarzystwo Szkolne na Powiśle (1922–1939)*, *KMW*, 1995, nr 3, ss. 367–383.

353 Z. Rondonańska, *Śpiewnik z roku 1936 dla szkół mniejszości polskiej w Niemczech*, *KMW*, 2000, nr 3, ss. 455–468.

354 J. Wróblewski, *Ocalale książki z bibliotek Towarzystwa Czytelni Ludowej na Warmii i Mazurach*, *KMW*, 1992, nr 3–4, ss. 351–360.

355 T. Oracki, *Jan Schreiber (Szeiber) 1901–1950. Przyczynek do biografii*, *KMW*, 1994, nr 2–3, ss. 333–339; idem, *Arnold Kwietniowski – zapomniany dziennikarz polski z Królewca*, *KMW*, 2004, nr 4, ss. 531–538.

356 P. Stawecki, *Warmiacy i Mazurzy – kawalerowie Krzyża i Medalu Niepodległości*, *KMW*, 1994, nr 2–3, ss. 307–315.

357 W. Wrzesiński, *Listy Gustawa Leydinga o powstaniu i początku Związku Mazurów w Działdowie (1935–1936)*, *KMW*, 1997, nr 2, ss. 185–212.

358 B. Koziello-Poklewski, *Uwagi o organizacji partii hitlerowskiej w Olsztynie*, *KMW*, 1992, nr 2, ss. 155–163; idem, *Przyczynek do dziejów Kwidzyna w latach międzywojennych*, *KMW*, 2001, nr 4, ss. 551–571; idem, *Antyhitlerowska opozycja klasy robotniczej w Prusach Wschodnich*, *KMW*, 1995, nr 1, ss. 65–81.

359 A. Gąsiorowski, *Niemieckie organizacje sportowo-paramilitarne w Prusach Wschodnich (1918–1933)*, *KMW*, 2002, nr 4, ss. 503–518.

360 A. Szymanowicz, *Działalność Masurenbundu w Elku i w Berlinie 1923–1933*, *KMW*, 2005, nr 3, ss. 321–333.

361 W. Skóra, *Działalność Ukraińców w Prusach Wschodnich w świetle raportu placówki wywiadu polskiego w Królewcu z 1925 roku*, *KMW*, 2004, nr 2, ss. 195–213.

362 M. Szostakowska, *Z problematyki mniejszości litewskiej w Prusach Wschodnich. Nieznana relacja informatorki polskiej służby konsularnej w Królewcu z 1931 roku*, *KMW*, 1990, nr 1–4, ss. 67–76.

363 B. Koziello-Poklewski, *Znaczenie gospodarcze i rozwój portu królewieckiego w okresie międzywojennym*, *KMW*, 1992, nr 3–4, ss. 297–313.

364 J. Kielbik, *Olsztyn w latach 1918–1939. Życie miasta i jego mieszkańców w świetle doniesień „Gazety Olsztyńskiej”*, *KMW*, 2003, nr 4, ss. 515–531.

Kościółowi katolickiemu w diecezji warmińskiej poświęcono zaledwie jedną pozycję pióra Andrzeja Kopiczki³⁶⁵. O architekturze malborskiej pisał Artur Dobry³⁶⁶, natomiast Roman Wapiński był autorem artykułu niezwiązanego bezpośrednio z problematyką regionalną, a poświęconego autostereotypowi Polaków w okresie międzywojennym³⁶⁷.

Prusy Wschodnie w okresie II wojny światowej były tematem łącznie trzynastu pozycji. Cztery z nich dotyczyły robotników przymusowych i jeńców wojennych w tym regionie. Ich autorami byli Bohdan Koziello-Poklewski³⁶⁸, Janusz Jasiński³⁶⁹, Cezary Tryk³⁷⁰ i Andrzej Kopiczko³⁷¹. Koncepcji Prus Wschodnich w latach II wojny światowej poświęcone były trzy pozycje – pióra Wojciecha Wrzesińskiego³⁷² i Mirosława Dymarskiego³⁷³. O innych problemach politycznych tego okresu pisał Bohdan Koziello-Poklewski³⁷⁴. Kampanią wrześniową 1939 r. zajęli się Janusz Jasiński³⁷⁵ i Adam Płoski³⁷⁶. Literaturze wspomnieniowej o Prusach Wschodnich w dobie II wojny światowej uwagę poświęcili Mirosław Ossowski³⁷⁷ i Jan Chłosta³⁷⁸.

Okres po 1945 roku

Transformacja ustrojowa w Polsce, w tym wypadku likwidacja ograniczeń cenzuralnych, jak i otwarcie archiwów, w tym także partyjnych, szczególnie widoczny wpływ wywarły na poruszaną na łamach „Komunikatów Mazursko-Warmińskich” problematykę dziejów po 1945 r., w tym zwłaszcza politycznych. Znalazło to wyraz tak w zakresie, jak i w sposobie ujęcia podejmowanych tematów. I tak, z około 1300 stron druku poświęconych dziejom po 1945 r. aż 670 stron, czyli po-

³⁶⁵ A. Kopiczko, *Bractwo pielęgnujące śpiew liturgiczny w diecezji warmińskiej do 1939 roku*, KMW, 2002, nr 2, s. 241–249.

³⁶⁶ A. Dobry, *Architektura Malborka w okresie międzywojennym*, KMW, 1996, nr 4, ss. 559–569.

³⁶⁷ R. Wapiński, *Polska i jej mieszkańcy w wyobrażeniach społecznych po odzyskaniu niepodległości (do 1939 r.)*, KMW, 1994, nr 2–3, ss. 271–279.

³⁶⁸ B. Koziello-Poklewski, *Służba Bezpieczeństwa SS i wschodniopruskie sądownictwo wobec kwestii pracy przymusowej*, KMW, 2002, nr 2, ss. 251–259.

³⁶⁹ J. Jasiński, *Niemiecki wizerunek robotników przymusowych w Prusach Wschodnich*, KMW, 2001, nr 2, ss. 197–206.

³⁷⁰ C. Tryk, *Pracownicy przymusowi w gospodarce leśnej Prus Wschodnich w latach 1941–1944*, KMW, 2005, nr 3, s. 335–348.

³⁷¹ A. Kopiczko, *Duszpasterstwo jeńców wojennych i robotników przymusowych w diecezji warmińskiej w latach 1939–1945*, KMW, 2001, nr 3, ss. 207–216.

³⁷² W. Wrzesiński, *O przyszłość państwową Królewca w latach II wojny światowej*, KMW, 1992, nr 3–4, ss. 315–339; idem, *Prusy Wschodnie a bezpieczeństwo europejskie. Stanowisko Francji, USA, Wielkiej Brytanii, ZSRR i Polski wobec przyszłości Prus Wschodnich w latach 1939–1945*, KMW, 1996, nr 2, ss. 163–179.

³⁷³ M. Dymarski, *Tradycje plebiscytowe na Warmii, Mazurach i Powiślu w ocenie polskiego państwa podziemnego*, KMW, 1990, nr 1–4, ss. 41–65.

³⁷⁴ B. Koziello-Poklewski, *Rola wybrzeża wschodniopruskiego w koncepcjach niemieckich (1939–1945)*, KMW, 1994, nr 2–3, ss. 341–345; idem, *Uwagi o obsadzeniu stanowisk landratów w rejencji ciechanowskiej*, KMW, 1999, nr 1, s. 73–83.

³⁷⁵ J. Jasiński, *Olsztyński przyczynek do wojny 1939 roku*, KMW, 1998, nr 2, ss. 241–244.

³⁷⁶ A. Płoski, *Pozycja Lidzbark. Polowe schrony bojowe Armii Polskiej z 1939 r. na terenie województwa warmińsko-mazurskiego*, KMW, 2006, nr 3, ss. 427–433.

³⁷⁷ M. Ossowski, *Wokół etosu pruskiej arystokracji. Prusy Wschodnie i zamach z 20 lipca 1944 r. we wspomnieniach Marion Gräfin Dönhoff*, KMW, 2003, nr 1, ss. 25–46.

³⁷⁸ J. Chłosta, *Druga wojna światowa we wspomnieniach autorów związanych z Prusami Wschodnimi*, KMW, 2005, nr 4, ss. 585–594.

łowa objętości dotyczyła dziejów politycznych do 1970 r., w tym jednak szczególnie interesowano się zagadnieniami politycznymi pierwszego dziesięciolecia Polski Ludowej (około 400 stron). Publikacje te zaczęły się pojawiać już od rocznika „Komunikatów” z 1996 r.

W zakresie poruszanej na łamach „Komunikatów Mazursko-Warmińskich” problematyki politycznej da się wyróżnić kilka grup tematycznych.

Represji policyjnych wobec opozycji dotyczyły cztery artykuły opublikowane w latach 1999–2005, przygotowane w oparciu o bogatą podstawę źródłową (także archiwa sądowe i więzienne) – pióra Bohdana Łukaszewicza³⁷⁹, Jerzego Czolgoszewskiego³⁸⁰ i Krystiana Solińskiego³⁸¹.

Przebiegowi na Warmii i Mazurach węzłowych dla dziejów PRL wydarzeń lat 1948, 1956, 1968 i 1970 poświęcono sześć bogatych treściowo publikacji źródłowych, w tym pięć autorstwa Bohdana Łukaszewicza, przygotowanych także w oparciu o akta partyjne i opublikowanych w latach 1996–2004³⁸². Autorem jednej był Ryszard Tomkiewicz³⁸³.

Różnym działaniom władz w pierwszym dziesięcioleciu Polski Ludowej poświęcono pięć opracowań, w tym cztery pióra Ryszarda Tomkiewicza³⁸⁴, a jedno Marcina Markiewicza³⁸⁵. Spraw administracji na Warmii i Mazurach w pierwszych latach po 1945 r. dotyczyło sześć pozycji – pióra Jacka Piotrowskiego³⁸⁶, Roberta Syrwiada³⁸⁷, Joanny Chlosty-Zielonki³⁸⁸, Małgorzaty Gałęziowskiej³⁸⁹ i Krystyny Giełdoń³⁹⁰. Kwestią ukraińską na Warmii i Mazurach zajął się Bohdan Łukaszewicz³⁹¹. Dwie pozycje dotyczyły propagandy, ich autorami byli Robert

379 B. Łukaszewicz, *Wyroki śmierci orzeczone przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Olsztynie w latach 1946–1954*, KMW, 1999, nr 3, ss. 381–449; idem, *Harcerska Organizacja Podziemna „Iskra” w świetle zeznań Śledczych Wiesława Kazbełka*, KMW, 2002, nr 4, ss. 553–587.

380 J. Czolgoszewski, *Materiały źródłowe w Archiwum Aresztu Śledczego w Olsztynie do zagadnienia więzień okresu stalinowskiego na Warmii i Mazurach 1945–1955*, KMW, 1999, nr 3, ss. 335–360.

381 K. Soliński, *Harcerska Organizacja Podziemna „Iskra” (1949–1950)*, KMW, 2005, nr 3, ss. 375–408.

382 B. Łukaszewicz, *Polska Partia Robotnicza na Warmii i Mazurach w 1948 roku w świetle źródeł archiwalnych*, KMW, 2004, nr 4, ss. 553–580; idem, *Echa XX Zjazdu KPZR na Warmii i Mazurach w 1956 roku*, KMW, 1996, nr 2, ss. 255–281; idem, *Publicystyka olsztyńska roku 1956 (wybór tekstów)*, KMW, 1996, nr 4, ss. 599–658; idem, *Marzec '68 na Warmii i Mazurach. Wybór źródeł*, KMW, 1998, nr 2, ss. 245–288; idem, *Echa Grudnia '70 na Warmii i Mazurach w świetle materiałów KW PZPR w Olsztynie*, KMW, 2001, nr 2, ss. 229–275.

383 R. Tomkiewicz, *Studenci Olsztyna wobec wydarzeń na Węgrzech oraz przemian w Polsce jesienią 1956 roku*, KMW, 2006, nr 3, ss. 377–386.

384 R. Tomkiewicz, *Konsultacje z jesieni 1945 roku w sprawie planowanego wprowadzenia kary pracy przymusowej*, KMW, 2001, nr 4, ss. 583–588; idem, *Reakcja władz województwa olsztyńskiego na kłatwę watykańską z 1949 roku*, KMW, 2002, nr 3, ss. 407–419; idem, *Wymiana pieniędzy w październiku 1950 roku*, KMW, 2003, nr 3, ss. 355–362; idem, *Kulisy powstania w Olsztynie Pomnika Wdzięczności dla Armii Radzieckiej*, KMW, 1998, nr 3, ss. 395–416.

385 M. Markiewicz, *Kolektywizacja rolnictwa w powiatach mazurskich województwa białostockiego w latach 1948–1956*, KMW, 2005, nr 1, ss. 57–69.

386 J. Piotrowski, *Sprawozdanie wojewody olsztyńskiego Wiktora Jaskiewicza*, KMW, 1998, nr 1, ss. 131–154.

387 R. Syrwid, *Inspekcja Zarządu Gminy Szombork (Wrzesina) w 1948 roku. Przyczynę do dziejów samorządu terytorialnego województwa olsztyńskiego*, KMW, 1998, nr 2, ss. 221–230; idem, *Protokół inspekcji powiatu olsztyńskiego z 1945 roku*, KMW, 2006, nr 3, ss. 387–425.

388 J. Chłosta-Zielonka, *Działalność Jana Grabowskiego w Olsztynie w latach 1945–1947*, KMW, 2004, nr 3, ss. 361–372.

389 M. Gałęziowska, *Bronisław Latosiński – pierwszy prezydent powojennego Olsztyna*, KMW, 2000, nr 1, ss. 81–94.

390 K. Giełdoń, *Radni olsztyńskiej Wojewódzkiej Rady Narodowej z lat 1945–1950. Materiały biograficzne*, KMW, 2003, nr 3, ss. 311–353.

391 B. Łukaszewicz, *Kwestia ukraińska na Warmii i Mazurach w latach 1955–1958*, KMW, 1998, nr 4, ss. 619–682.

Traba³⁹² i Dorota Czernatowicz³⁹³. Inne problemy tego okresu były przedmiotem zainteresowania Joanny Szydłowskiej³⁹⁴ i Ryszarda Tomkiewicza³⁹⁵.

Szeroko pojętej problematyce ludnościowej Warmii i Mazur po 1945 r. poświęcono na łamach „Komunikatów Mazursko-Warmińskich” dziesięć opracowań o łącznej objętości 170 stron druku. Cztery pozycje dotyczyły ruchów migracyjnych w pierwszych latach po II wojnie światowej. Ich autorami byli Edward Kołodziej³⁹⁶, Ryszard Tomkiewicz³⁹⁷, Witold Gieszczyński³⁹⁸ i Marcin Płotek³⁹⁹. Prawie nieobecnej do 1989 r. ze względu na cenzurę sprawy ludności rodzimej Warmii i Mazur dotyczyły trzy opracowania – pióra Bożeny Domagały⁴⁰⁰, Grzegorza Straucholda⁴⁰¹ i Bohdana Łukaszczyka⁴⁰². Trzy opracowania poświęcono problemowi tożsamości regionalnej mieszkańców Warmii i Mazur. Ich autorami byli Wojciech Wrzesiński⁴⁰³, Andrzej Sakson⁴⁰⁴ oraz Izabella Lewandowska i Janusz Hochleitner⁴⁰⁵.

Jeśli idzie o gospodarkę Warmii i Mazur po 1945 r., to w przeciwieństwie do „Komunikatów” z okresu do 1989 r. znikły po transformacji ustrojowej publikacje, które w swojej masie miały charakter opracowań typowo ekonomicznych, bez uwzględnienia jakiegś dłuższej perspektywy historycznej, nie pojawiły się jednak w to miejsce prawie zupełnie opracowania mieszczące się ramach historii gospodarczej, choć okres do 1989 r. stanowi także pod tym względem w pełni zamkniętą epokę historyczną. W zakresie historii gospodarczej da się umiejscowić tylko opracowanie Barbary Okoniewskiej o portach Zalewu Wiślanego⁴⁰⁶, jak też artykuł Edmunda Wojnowskiego, będący próbą zarysowania problematyki gospodarczo-społecznej województwa olsztyńskiego dla okresu

392 R. Traba, *Konstrukcja i proces dekonstrukcji narodowego mitu. Rozważania na podstawie analizy semantycznej polskich obchodów rocznicy grunwaldzkiej w XX wieku*, KMW, 1999, nr 4, ss. 515–531.

393 D. Czernatowicz, *Obraz Ukraińskiej Powstańczej Armii na łamach prasy polskiej w latach 1945–1947. Społeczne i poznawcze konsekwencje propagandy prasowej*, KMW, 1997, nr 1, ss. 73–80.

394 J. Szydłowska, *Problematyka Mazur i Warmii na łamach katowickiej „Odry” (1945–1950)*, KMW, 1998, nr 2, ss. 207–219.

395 R. Tomkiewicz, *Pogranicze po 1945 roku – nowa rzeczywistość, stare problemy*, KMW, 2006, nr 4, ss. 543–553.

396 E. Kołodziej, *Polityka rządu RP w Warszawie wobec repatriacji i reemigracji obywateli polskich z ZSRR w latach 1944–1948*, KMW, 1994, nr 2–3, ss. 317–332.

397 R. Tomkiewicz, *Osiedlanie powojdźian z Mazowsza na terenie województwa olsztyńskiego 1947–1948*, KMW, 1999, nr 2, ss. 197–213.

398 W. Gieszczyński, *Akcja wydalania obywateli ZSRR z województwa olsztyńskiego w latach 1946–1950*, KMW, 1995, nr 4, ss. 397–402.

399 M. Płotek, *Losy sierot narodowości niemieckiej z terenu Warmii i Mazur po zakończeniu II wojny światowej*, KMW, 2005, nr 3, ss. 349–362.

400 B. Domagała, *Kształtowanie się tożsamości narodowej młodego pokolenia Mazurów w życiorysach wychowanków Mazurskiego Uniwersytetu Ludowego*, KMW, 1991, nr 3, ss. 131–175.

401 G. Strauchold, *Zagadnienie ludności rodzimej Prus Wschodnich na łamach prasy głównych partii politycznych w latach 1944–1948*, KMW, 1992, nr 2, ss. 165–179.

402 B. Łukaszczyk, *Problemy ludności autochtonicznej na Warmii i Mazurach w roku 1960 w ocenie wojewódzkiego aparatu partyjnego*, KMW, 1999, nr 2, ss. 245–260.

403 W. Wrzesiński, *Dziedzictwo a tożsamość. Prusy Wschodnie – Warmia i Mazury – Olsztyńskie*, KMW, 1997, nr 1, ss. 37–53.

404 A. Sakson, *Socjologiczne problemy tożsamości regionalnej współczesnych mieszkańców byłych Prus Wschodnich. Próba porównania*, KMW, 1996, nr 2, ss. 233–246.

405 I. Lewandowska, J. Hochleitner, *Przemiany historycznej świadomości regionalnej mieszkańców Warmii i Mazur na przykładzie badań w Reszlu i Szczytnie*, KMW, 2003, nr 1, ss. 57–74.

406 B. Okoniewska, *Plany morskiej aktywizacji portów Zalewu Wiślanego po roku 1945*, KMW, 1995, nr 3, ss. 269–283.

Polski Ludowej⁴⁰⁷. Z zakresu historii społecznej należy wymienić opracowania pióra Claudii Kraft⁴⁰⁸ i Janusza Jasińskiego⁴⁰⁹.

Jeśli idzie o problematykę wyznaniową na łamach „Komunikatów Mazursko-Warmińskich” od 1990 r., to dwa opracowania poświęcono Kościołowi katolickiemu. Ich autorami byli Julian Wojtkowski⁴¹⁰ i Jan Żaryn⁴¹¹. Innych Kościołów dotyczyły trzy pozycje – pióra Ryszarda Michałaka⁴¹² i Władysława Nowaka⁴¹³.

Trzynaście opracowań poświęcono życiu naukowemu Olsztyna, ze szczególnym uwzględnieniem dyscyplin humanistycznych oraz współpracy w tym zakresie z innymi ośrodkami polskimi. Wiele miejsca zajmował tu Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego. Autorami tych opracowań byli Wojciech Wrzesiński⁴¹⁴, Janusz Jasiński⁴¹⁵ oraz tenże wspólnie z poprzednio wymienionym⁴¹⁶, dalej Jerzy Sikorski⁴¹⁷, Władysław Ogrodziński⁴¹⁸, Wiesław Bieńkowski⁴¹⁹, Piotr Hübner⁴²⁰, Sławomir Kalembka⁴²¹.

Literatury i prasy polskiej dotyczyło pięć opracowań, których autorami byli Hanna Sawicka⁴²², Władysław Ogrodziński⁴²³, Joanna Szydłowska⁴²⁴, Jan Chłosta⁴²⁵. Problematyce Prus Wschodnich

407 E. Wojnowski, *Warmia i Mazury w latach 1945–1989. Społeczeństwo – gospodarka – kultura*, KMW, 1996, nr 2, ss. 181–192.

408 C. Kraft, *Pierwsze lata w województwie olsztyńskim po II wojnie światowej. Trudne początki nowego społeczeństwa*, KMW, 1999, nr 4, ss. 533–553.

409 J. Jasiński, *Refleksje nad rolą inteligencji na Warmii i Mazurach dawniej i dziś*, KMW, 1999, nr 2, ss. 215–227.

410 J. Wojtkowski, *Diecezja warmińska w latach 1945–1972*, KMW, 1996, nr 1, ss. 81–100.

411 J. Żaryn, *Staramia ks. dr. Teodora Benscha o uwolnienie czternastu księży diecezji łuckiej*, KMW, 1997, nr 1, ss. 61–71.

412 R. Michałak, *Kościół protestancki wobec kwestii repolonizacji ludności rodzimych Warmii i Mazur w latach 1945–1956*, KMW, 1999, nr 3, ss. 361–379; idem, *Kościół metodystyczny na Mazurach w latach stalinizmu*, KMW, 2000, nr 2, ss. 245–254.

413 W. Nowak, *Życie liturgiczne starobrzędowców czyli Staroprawosławnej Pomorskiej Cerkwi w Wojnowie na Mazurach*, KMW, 2003, nr 4, ss. 501–514.

414 W. Wrzesiński, *Olsztyńskie regionalne badania historyczne (1945–1997)*, KMW, 1998, nr 1, ss. 73–86; idem, *Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego a regionalny społeczny ruch naukowy w Polsce*, KMW, 2003, nr 2, ss. 153–160; idem, *Humanistyka olsztyńska dawniej i dziś*, KMW, 2002, nr 1, ss. 3–12.

415 J. Jasiński, *Olsztyńskie środowisko historyczne 1945–1997*, KMW, 1998, nr 1, ss. 87–95; idem, *Z dziejów kontaktów i współpracy lubelskiego uniwersyteckiego ośrodka humanistycznego z Olsztynem po roku 1945 (ze specjalnym uwzględnieniem środowisk historycznych)*, KMW, 2000, nr 2, ss. 235–244.

416 W. Wrzesiński, J. Jasiński, *Spojrzenie w 1957 r. na „Główne problemy Warmii i Mazur w Polsce Ludowej”*, KMW, 1999, nr 3, ss. 451–468.

417 J. Sikorski, *„Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 1957–1997*, KMW, 1998, nr 1, ss. 97–107; idem, *Dziesięć lat działalności Towarzystwa Naukowego im. Wojciecha Kętrzyńskiego (1991–2001)*, KMW, 2001, nr 4, ss. 573–582; idem, *Współpraca środowisk humanistycznych Poznania i Olsztyna (1945–1955)*, KMW, 2000, nr 3, ss. 487–500.

418 W. Ogrodziński, *Od Mazurskiego Instytutu Badawczego do Ośrodka Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego*, KMW, 2003, nr 2, ss. 147–152.

419 W. Bieńkowski, *Kraków a Warmia i Mazury w latach 1945–1963 (kontakty naukowe oraz związki kulturalne)*, KMW, 2000, nr 3, ss. 467–485.

420 P. Hübner, *Dwa modele organizacji środowiska historycznego w Polsce z 1947 i 1951 roku*, KMW, 1998, nr 1, ss. 55–71.

421 S. Kalembka, *Badania historyczne w ośrodku olsztyńskim – stan i postulaty*, KMW, 2002, nr 1, ss. 13–18.

422 H. Sawicka, *Nad listami do Marii Zientary-Malewskiej (czterdziestolecie powojenne)*, KMW, 1995, nr 3, ss. 291–299; idem, *Nad listami do Marii Zientary-Malewskiej (korespondencja ludzi kultury i nauki w czterdziestolecie powojennym)*, KMW, 1995, nr 4, ss. 403–414.

423 W. Ogrodziński, *Źródła rękopiśmienne polskiej pieśni ludowej z Mazur i Warmii i ich opracowanie po 1945 roku*, KMW, 2004, nr 2, ss. 215–228.

424 J. Szydłowska, *Obecność tematu warmińsko-mazurskiego w reportażu polskich lat osiemdziesiątych*, KMW, 2002, nr 3, ss. 421–440.

425 J. Chłosta, *Tradycje „Gazety Olsztyńskiej” po roku 1945*, KMW, 1997, nr 4, ss. 555–562.

w powojennej literaturze niemieckiej poświęcono trzy opracowania pióra Huberta Orłowskiego⁴²⁶ i Jana Chlosty⁴²⁷. Natomiast Brigitte Poschmann pisała o Warmiakach w Niemczech⁴²⁸.

O sprawach sportu, tradycji historycznej i szkolnictwa, pisali Jerzy Urniaż⁴²⁹, Janusz Jasiński⁴³⁰ i Małgorzata Ruchniewicz⁴³¹.

Zupełnie nową problematyką, jaka od 1995 r. pojawiła się na łamach „Komunikatów Mazursko-Warmińskich”, były zagadnienia obwodu kaliningradzkiego Federacji Rosyjskiej. Łącznie ukazało się sześć opracowań, których autorami byli Edmund Wojnowski⁴³², Dieter Bingen⁴³³, Walerij Galcow⁴³⁴, Stanisław Kargopolow⁴³⁵ i Olga Stiepanowa⁴³⁶.

Podsumowując analizę publikacji na temat historii PRL na łamach „Komunikatów Mazursko-Warmińskich” z lat 1990–2006, należy podkreślić przemyślaną i w pełni uzasadnioną linię redakcyjną w zakresie tekstów dotyczących historii politycznej tego okresu. Z jednej strony od 1996 r. pojawiły się opracowania dotyczące represji pierwszego dziesięciolecia Polski Ludowej, ze szczególnym uwzględnieniem okresu stalinowskiego, a z drugiej solidnie przygotowane publikacje niedostępnych dotychczas po większej części tekstów źródłowych dla takich istotnych dla dziejów politycznych PRL wydarzeń, jak lata 1948, 1956, 1968 i 1970. Natomiast dotychczas nie publikowano na łamach czasopisma opracowań dotyczących historii politycznej lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych ubiegłego stulecia, które wymagają wszechstronnej i krytycznej analizy całego zachowanego wachlarza źródeł różnej proveniencji, bez czego trudno byłoby utrzymać obiektywizm naukowy, cechujący „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” od ich zarania i uniknąć wklania się w aktualne spory polityczne, zwłaszcza w przypadku ukazywania działalności opozycyjnej, w tym także działań „Solidarności” z lat 1980–1989.

426 H. Orłowski, *Literatura peryferii czy pogranicza? Prusy Wschodnie w powojennej literaturze niemieckiej*, KMW, 1994, nr 1, ss. 43–52; idem, *Ernst Wiechert a tradycje konserwatywne i emigracja wewnętrzna*, KMW, 1999, nr 1, ss. 85–98.

427 J. Chłosta, *Percepcja twórczości Ernsta Wiecherta w Polsce*, KMW, 1998, nr 3, ss. 417–427.

428 B. Poschmann, *Wspólnota Warmiaków w Niemczech po 1945 roku*, KMW, 1996, nr 1, ss. 121–127.

429 J. Urniaż, *Uwagi o poczynkach sportu w województwie olsztyńskim (1945–1949)*, KMW, 2001, nr 1, ss. 47–66.

430 J. Jasiński, *Łasy grobu Gizewiusza w Ostródzie*, KMW, 2000, nr 3, ss. 509–525.

431 M. Ruchniewicz, *Jeszcze raz o powojennych próbach reaktywowania Liceum Krzemienieckiego w regionie warmińsko-mazurskim*, KMW, 2003, nr 1, ss. 47–55.

432 E. Wojnowski, *Obwód kaliningradzki w publikacjach niemieckich w latach 1989–1994*, KMW, 1995, nr 1, ss. 83–98; idem, *Unia Europejska wobec obwodu kaliningradzkiego*, KMW, 2002, nr 3, ss. 441–453.

433 D. Bingen, *Obwód kaliningradzki z perspektywy współpracy europejskiej*, KMW, 1996, nr 2, ss. 247–254.

434 W. Galcow, *Obwód kaliningradzki w latach 1945–1991. Społeczeństwo, gospodarka, kultura*, KMW, 1996, nr 2, ss. 201–223.

435 S. Kargopolow, *Problemy statusu kaliningradzkiego podmiotu Federacji Rosyjskiej. Aspekty narodowe i międzynarodowe*, KMW, 1996, nr 2, ss. 225–232.

436 O. Stiepanowa, *Zasiedlenie obwodu kaliningradzkiego w pierwszych latach po II wojnie światowej*, KMW, 1996, nr 2, ss. 193–200.

Geschichte des 19. und 20. Jahrhunderts
als Thema der Vierteljahresschrift „Komunikaty Mazursko-Warmińskie“ in den Jahren 1957–2006

Zusammenfassung

Die 50jährige Bestehenszeit der Vierteljahresschrift „Komunikaty Mazursko-Warmińskie“ ist in zwei Etappen zu teilen: 1957–1989 und 1990–2006. Die Zäsur dazwischen bildet der politische Systemwechsel Polens von der sozialistischen zur liberalen Demokratie, der u.a. die Aufhebung politischer Schranken und der bis dahin von kommunistischer Partei ausgeübten Macht über Meinungsfreiheit zur Folge hatte.

In den Jahren 1957–1989 wurden der Geschichte des 19. und des 20. Jahrhunderts ca. 7100 Seiten der in „Komunikaty Mazursko-Warmińskie“ publizierten Aufsätze gewidmet. Davon betraf ein Drittel der Artikel die Geschichte des sog. verlängerten 19. Jahrhunderts (also bis 1918) und ein Drittel die Zeit von 1920 bis 1945. Der Nachkriegszeit nach 1945 wurden 28% und der Durchgangszeit von 1918 bis 1920 (von der Kriegsniederlage Deutschlands bis zu den Volksabstimmungen in Ermland, Masuren und auf dem Weichselgebiet) nur 6% des erwähnten Seitenumfanges gewidmet. In den Aufsätzen zur Geschichte des 19. Jahrhunderts (1800–1918) dominierte das Thema der national-polnischen Bewegung, ihrer Bedingungen und Kontakte, das fast drei Viertel des Seitenumfanges in Anspruch nahm. Ähnlich war der Fall im Bezug auf die Zeit von 1918 bis 1920 und von 1920 bis 1945. Aus der Nachkriegsgeschichte Ermlands und Masurens wurden hauptsächlich Themen der Schulbildung, Wissenschaft und Kultur, sowie auch regionaler Wirtschaft und Demographie gewählt. Diese Thematik machte zwei Drittel des Seitenumfanges aus, der der Nachkriegszeit gewidmet wurde. Die politischen Themen der Zeit nach 1945 wurden von der Redaktion ganz bewusst auf wenige Tatsachenberichte beschränkt. Verschwiegen wurden vor allem brutale politische Konflikte der Gründungszeit der Volksrepublik Polen, die man in der damaligen politischen Lage nicht objektiv darstellen durfte.

Die politische Wende von 1989 beeinflusste sichtbar die geschichtliche Thematik der zwischen 1990 und 2006 in „Komunikaty Mazursko-Warmińskie“ publizierten Aufsätze und änderte die bisherigen Themenproportionen zugunsten der Nachkriegsgeschichte. Seit 1990 umfassten Aufsätze zur Nachkriegsgeschichte 47% und in der Zeit von 1996 bis 2006 sogar 56% des Seitenumfanges, davon betraf die Hälfte politische Geschichte der Jahren 1945–1970. In erster Linie waren das Bearbeitungen und Quellenausgaben von Dokumenten, die bis zu der Wende unzugänglich waren: Quellen zu den in der Geschichte der Volksrepublik Polen dramatischen Wechseljahren wie 1948, 1956, 1968 und 1970, zu den politischen Repressionen der kommunistischen Macht gegen politische Opposition oder zu den wichtigsten Beschlüssen der Partei im Bezug auf Ermland und Masuren. Nach 1989 ist nicht nur der prozentuelle Anteil der Ausarbeitungen zum Thema des 19. und des 20. Jhs. sichtbar gesunken, sondern auch wurde die Thematik der Artikel deutlicher differenziert. Nach wie vor war aber die wirtschaftliche und gesellschaftliche Regionalgeschichte mit lediglich einigen wenigen Aufsätzen vertreten.

Übersetzt von Magdalena I. Sachk